ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 10
1937
ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

7-ий рік видання

ЗМІСТ

10 (79)-го числа за жовтень 1937 р.:

ПЕРЕДПЛАТА НА ДЗВОНИ ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл. в передплаті, 18 зол. в післяплаті.
ЗА КОРДОНОМ: Річно 20 зол., або їх рівновартість у чужій валюті.
ПООДИНОКЕ ЧИСЛО коштує 1·80 зол., подвійне 2·50 зол.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 294-56.
ЧЕКОВЕ КОНТО П. К. О. ч. 505.041. — ЧИСЛО ПОЧТ. РОЗРАХУНКУ 117.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“ ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7 ТЕЛ 214 78

Уляна Кравченко

CARITAS

— Чиє, чиє ти? Ой, дитинятко!
Де ж твоя мати? А де ж твій татко?!
Чи при роботі? Чи у могилі?
Чи захистити тебе не в силі?

Ти край безодні, хистка леліє,
Хто ж нагодує тебе... одіє?
Тебе, дитятко, треба любити,
від зла... від стужі захоронити.

З вогкої хати... з вулиць... з дороги...
ходи, ходи тут в наші пороги.
Не будеш знати зимна, ні спраги,
ти, небожатко, голодне... наге...

Тут Янгол білий розверне крила,
щоб не забрала тебе зла сила.
Щоб не забуло ти свого роду,
щоб не росло ти Ненці на шкоду...

Щоб не пішло ти між яничари...
Любов все зможе... всі знає чари...
Тут черв не сточить серця дитяти
і не забудеш, чим твоя мати!...

Ходи, ходи тут, мале дитятко,
ой, голубятко, ой, сиротятко!...
Знайдеш тут тепло — хистка леліє;
ти і ввесь скарб наш... наша надія!...

Михайло Іроденко

САВЛО

У зір його, жорстоко гострим лезом
Ясне світило впялося з вишин —
Тоді, як він своїм мечем кремезним
Сягнути мав до Гóсподніх святинь...

Взиваємо всіх довжників негайно вирівняти свої довги. Раз треба вже скінчити з тим гробокопанням видавництв. Геть з усякою проволокою вплат — з тим соромом, що тінню паде на несолідних читачів і ставить їх перед осуд історії!

„О, лицарю відвічної темряви,
Ховай, ховай лукавий зір в руці;
Твої я очі покараю Савле
Символом тим, що носиш на чолі“.

До віч ущерть налилась темінь ночі,
Душа заклякла холодним жахом;
У тую мить безсмертністю рокоче
Побідний гимн у боротьбі зо Злом!...

„Молитвою зітреш з чола тавро
Ген, — в обріях, де синій біль мигтить...
А там твій меч світанком заблистить, —
Сказав Христос, — а ти будеш Павлом!...“
— — — — — — — — — — —
Зо сходу — знову кровожадно крочить
З тавром безодні на чолі Савло...
Та вічністю безсмертною рокоче
Побідний гимн у боротьбі зо Злом!...

Львів, 7. XI. 37.

Борис Лисянський

З МОГО ЩОДЕННИКА

I

Все шляхами пустельними, все стежками самітними
Пробігає химернеє, вередливе життя;
І словами байдужими, офіційно-привітними
Виявляє щодня себе наше людське чуття.

А душі так хотілося б у акорди могутнії
Всі стихійнії пориви без вагань перелить,
І свої усі радощі — чарівні, незабутнії
Спільно з іншими душами в глибині пережить.

Так хотілося б з близькими, дорогими істотами
Переплести чуття свої у барвистий вінок —
Щоб над морем буденщини, над усіма турботами
Щастя спів задзвенів би нам, мов той срібний дзвінок.

Та довкола — пустеля все; і стежками самітними
Пробігає безжалісне, легкодумне життя;
А під хмарами осени — без кінця непривітними —
Вяне в серці спрагнілому нерозквітле чуття.

II

Ні, шлях страждань, терпіння, боротьби
Не проміняв би я на радощів дорогу —
Свій тихий жаль, бурхливую тривогу
Не дав би я взамін утіх юрби.

Хай кровю серця скроплений той шлях,
Хай юних днів загасли сяйні мрії...
Та все ще блимає в душі вогонь надії,
Слова святі тремтять ще на устах.

Хай щастя чарівне, могутнеє відквітло
І змовкли звуки радісних пісень...
Я вірю: ніч лиху колись розвіє день
І вкриє землю Правди пишне світло.

Н. Королева

У ВИДІННЯХ МИНУЛОГО

(IV. розділ повісти „Предка").

Світляні завої ще огортають верхівя, але під важкою тінню гір — вже фіялково-синя ніч. Тільки ясною мережкою побігли стежки караванів, білі, мов посипані сяючим снігом. Стільки світла всмоктали в себе за день, що із пітьмою вгаснути не мають сили. Та все ж таки в заглибинах долин поспішно озерами вкладаються тіні, немов натягаються ковдри. Гостріше закреслюються ребра хвилястих пагірків. Довгим фризом, як на рельєфі стародавніх гробниць сусіднього Єгипту, на металево-блискучому небі по кряжі гори випинається череда буйволів, отара кіз та овечок, загорнених зрожевілими серпанками куряви. Зникають, усмоктуються між сільськими будівлями з плесковатими дахами, немов не справжні тварини, тільки духи чи примари, що „вертаються на місце своє" — на барельєфи, десь по днедавніх гробницях.

Останнім промінем торкнулось ще раз світло до скелі, що на ній дон Карльос чекає каравани. Смарагдова ящірка блиснула на нього золотими очками: казкова дорогоцінність, яку ще дарує пілігримові вгасаючий день. Здалеку ліниво гавкають сільським хором собаки, а на тому музичному тлі дитячий голос вкручує срібним свердликом хроматичну трель. Поночіє. Однак ще кожен камінчик немов відсвічує, пророкуючи недалекий світанок прийдешнього яскравого дня.

— Не журись за приятелями й житлом, що покинув. В світі знайдеш знову й житло нове, й нових друзів... — З присмерку виринає спочатку прислівя, а потім і висока постать караван-баші Зейнала. Мовчання й пустиня, що серед них він живе пе-

реважно вночі (вдень каравани здебільша відпочивають при воді), перетворили Зейналову голову на книгу доспілих думок.

— Вирушаємо вже?

Зейнал здержливо хитає головою й сідає обіч Карльоса. Лагідно й ніжно до обох притулюється тиха ніч.

— Любиш ти, Зейнале, своє рідне село, маєш досить верблюдів і отар. Що ж, скажи, от так жене тебе світами з караванами?

— Не слід шукати захисту в спокійному гнізді, бо ж у гніздах найчастіше біда ловить птахів.

І знову мовчання пестить обох із ніжністю матері.

— Мовчання — голос природи, й так ясно відзивається воно до того, хто навчився в нього вслухатись, — вловлює серцем Зейнал присутність цього третього співрозмовника й відповідає на його голос.

Довкола багаття заметушились чорні силюети людей і звірят.

— Ну, час розмотувати далі клубок шляху, — підводиться Зейнал. — А все ж таки ніби рідним стає край, що й на хвильку дав відпочинок мандрівникові. Таж не сиди нерухомо, а далі йди, людино: завжди місця знайдеш у світі досить. Коли б і місяць зістав нерухомий, то ніколи не досяг би він повні своєї... — А коли вже рушили, додав:

— Слід мужньо нести труп світу сього. І бути дужчим за нього. Бо ж, що це світ? — Танцюристка!... Кожному всміхається вона, та тільки на одну мить. А тривалого в ньому нема нічого. Най же дасть тобі Всемогутній, щоб життя твоє стало такою казкою, яку приємно розповідати... Бо ж таки життя — тривала казка... — І пішов поперед каравани.

Тільки над ранком затримався караван-баша, пропустив перед собою валку, як пропускає вождь дефіляду свого війська при параді. Вже недалеко й припинка, а Муса, Зейналів син, молодий помічник, доведе вже каравану й сам. Зейнал може хвилину відпочинути, приєднавшись до відсталих їздців.

Враз за ними, ніби замикаючи каравану, повільно, але ж не спиняючись і на мить, посувається вогничок свічки, що несе її стрункий, високий привид у покутничій сорочці. На поводі за Карльосом — Херонімів осел з Херонімовим же майном. Пряде довгими сивими вухами, прислухаючись до пісні Муси. Спокійно-монотонна мельопея * заохочує до бадьорішої ходи не тільки притомлених верблюдів, а й ослика, що виріс у цих звичаях пустині.

Небо остаточно зблідло, усе враз просякло світлом. Імлисті обриси в далині стали пальмовим гайком.

— Уд! Уд! — глухо й мяко поплило повітрям.

Зейнал стримав коня й задивився вдоволений. Лагідний усміх пробіг по темно-бронзовому обличчі караван-баші і схо-

* Монотонний ритмований спів, спів-супровід.

вався в його патріяршій, білій бороді. На рожевій скелі, що рифом виринула з моря піску, співав гімн сонцеві, купаючись в світлі молодого дня, удод. Розгорнена егретка — переливчаста й барвиста — сяяла авреолею над його голівкою й перетворювала пташка на ту містичну істоту, що єгиптяни малювали в гробницях, як символ воскреслої блаженної душі. Удод не лякався людей, ані каравани. Крутився на місці, роздимав шию, схиляючи голову, ніби кланявся новому сонцеві. Здавалось, — виконував перед ним таємні обряди, побожні містерії, що підглядів у давновіку, й мнякими ударами обгорненого оксамитом молоточка стукав у Двері Вічности:

— Уд! Уд!...

— Невже ж не бачить нас? — вказав Карльос на золотого пташка.

Зейнал поблажливо всміхнувся:

— На тисячу тичяч людських кроків бачить він глибінь водного джерела. Тож як він не бачив би каравани? Але не лякається Синів Ізмаїлових. Бо ж і найменша наша дитина знає: всохне рука тому, хто б кинув камінем на „пташка Архангела Джебраїла". Зустрінути ж його — означає прийняти благословіння Архангелове!..

З пальмових корон вилетіла срібляста горличка. Смикнула собою кілька разів у повітрі й обернувшись знозу впірнула у віяла листів. Бо з неба, — неначе воно — шкляне й розпалось на черепочки, — лився потоком дзвінких червінців крик яструба.

— Чи знаєш, дервішу побожний, що говорять вони? — вказав Зейнал Карльосові на птахів... Удод каже: — „Обачність— сліпа, як що має виповнитись доля! — „Народжуйтесь для смерти, будуйте для руїн"! — стогне горличка. А яструб із просторів небесних хвалить Сотворителя: — „Добродійство та милість Всемогутнього — життя, далеке від людей!"...

Гавкнула собака. Заридали ягнята. Під гайком майнула синя постать із червоногнідою амфорою-глеком на рамені. Хлопець, у вільній, білій одежі, вигукуючи, вигонив великі кози та облізлі, без шерсти, як вичищений чобіт блискучі, буйволи.

Оаза оживала. Давно вже прорізав ясну блакить неба і зник у ній „Птах Архангела Гавриїла". Каравана розташувалась на відпочинок. Карльос поставив у затишку свою свічку, простягся під світлозеленими лапатими листами оазної „липи" — спарманії, — густо вкритої китичками білих, з темно-гнідою серединкою, квітів. Почувся вельми зморений, бо ще не повернулись вповні сили по немочі.

— „Добродійство та милість Всемогутнього — життя, далеке від людей"... —лунали в думці слова караван-баші, якого встиг полюбити ще в манастирі „при криниці, куди Зейнал пригонив напувати своїх верблюдів. І перед очима став, як живий, відлюдний манастир. Може й справді, якщо можливе в світі ясне, без гіркости, без терпкости й пересичення та жалю за втратами щастя, то може воно бути тільки в такому „Кляшторі Джерела"...

Згадував і розглядав у дусі постать патера Ліберата, побитих віспою милих братів, камяну голубку на „колі Св. Катерини". І нараз серед спокою, що наливав душу, відчув гострий укол: — „А чи ж не могло бути щастя й удома, в тім прекраснім, його піднім краю? Чи ж справді треба по його йти так далеко аж у пустиню? Чи то може він тільки не міг доглядіти його вдома?... „Тільки він"?... А Беата? А Інес, її молодесенька подруга?... Каталіна, Хуана сама?... А всі ті придворні?... Або — навіть ширше: чи не всі, що їх із заздрістю звуть „вибранцями долі"?...

Лихвярка-доля видирає плату й за дочасні матеріяльні дарунки, що ними наділяє тих, кого люди звуть безкритично „найупривілейованішими", „щасливими з народження". А тим часом у житті, як на корриді*: на аренах ось — найдорожчі місця найвигідніші — в трибунах і в льожах. Таж там не вільно голосно сміятись, гукати, кидати помаранчевими лушпинами та зневажливими словами в нездару — торера. Не можна й обнімати свою новію"** й говорити їй при всіх, бодай і на вушко, ніжні слова. За те — сидіти виг дно й „почесно". А на місцях, відмічених коротким словом „Sol" — сонце, дозволене все. Там — повна воля. Та за те безжальне сонце заливає обличчя й промінням і потом. Не бачиш половини того, що діється на арені, не раз обсипле бик і піском, а навіть може й штовхнути рогом, коли розлючений летить на осліп крізь усі перепони й барєри... З правом не скидати бриля перед королем іде в парі й повинність — ніколи, навіть перед найближчими, не звільняти шиї від цупкої „фрези" — рурковaного, твердо накрохмаленого коміра. Міцно тримає той широкий комір голову, завжди рівно й гордо піднесену вгору. І не дозволяє схилити її ані в ніжності, ні в слабості...

Із каламутно-золотавої хмари куряви вирвалась дзвінка пісня. Лускання бича немов підгонило її вперед. Карльос прислухався й зненацька його серце затріпотіло, а холодок пробіг по спині. Розум відмовлявся збагнути, що це — дійсність.

„Dime, mujer, si el amor si olvida
Sabes tu adonde va?"

(Скаже мені, жінко: як що забудеться кохання, —
Чи ж ти знатимеш, куди воно втекло?)

цілком ясно звучали еспанські слова, звучали виразно й близько в гарному тембрі тенорового голосу. Так треба було йти світ-за-очі, щоб і тут знайти те саме, від чого тікав:

„...Si el amor si olvida?"

— „Забувається любов?!..." Якщо те дійсно — кохання, то... — Закрутив головою, але швидко зірвався на ноги й розглянувся довкола. Ляскаючи довгим бичем, за чередою йшов

* Корридо — бій биків.
** Новія — наречена, кохана.

молодий невільник з гарною каштановою бородою. І — adonde, adonde, adonde va? — безжурно мережав срібними теноровими фіоритурами вже сліпучо-ясне небо.

Карльос голосно привітався. Почувши еспанські слова, співак знерухомів. Переводив погляд з босої постаті в довгій рянді на заткнуту в пісок — мов стеблина з вогненною квіточкою — свічку...

*

Увечері караван-баша Зейнал дружньо попрощався з Карльосом: каравана вирушила з оази без покутника. А лицар сидів над джерелом, що моргало до місяця, й слухав. Говорив „співак Алі", колись званий в Астурії Альонзом Нуаньєсом:

— Знаю, що лишуся невільником уже назавжди. Бож, хто міг би мене викупити?! Хто, як світ — світом стоїть, — хто чував про багатого астурійця?... Мо їж кревняки — голі, як хробаки... Кажуть інші невільники, що теперішній мій пан — навіть і не зла людина. Таж „Алі-Співак" ще ніколи його ані не бачив. Далеко бо він, десь у Яфі. „Алі" ж в оазі доглядатиме отар, поки й не „гигне!"... Живе тут, в оазі більше рабів того пана. Деякі мають родини, жонаті. Я ж брати жінки не хочу, — замислився на хвильку астурієць. І, немов приховавши для себе першу половину думки, закінчив уголос: — Як невільникові мати родину, коли ж йому нічого не належиться в світі? Та ще, щоб власні діти були тобі чужими?... Маю тільки одне: душу... Алеж, — астурієць перехристився, і душа „Алі-Співака" належиться не йому, тільки Богові...

Карльос уважно оглядав цеглясту пастухову постать і покриту арабським покривалом — „кефіє" бородату голову.

— Якось я не зовсім розумію: христишся, а звешся „Алі". Чи ж ти вирікся віри Христової?

Астурієць підскочив!

— Но-но!... Твоє щастя, що ти — мій гість, мандрівнику!

— Таж звуть тебе „Алі"?

— Чи ж не однаково, як мене кличуть невірні? Це ж ліпше, що дали мені своє поганське наймення: принаймні не паскудять християнського, святою водою хрищення окропленого.... Не вчений я і не вмію тобі сказати, прочанине, ...бо ти, вида́ть, не наш брат — простий селянин... — Ще раз пробіг очима по Карльосові й міркував простодушно вголос: — Може ти з вчених, а може — з ченців?! Он — руки, видко, не до ремества чи до плуга... Та й, як ідеш босо, тісно пальці ніг стулюєш, щоб якнайменше землі босою підошвою діткнутись... Не так, як ми, що цілою ногою щиро ступаємо. Таж скажу тобі: коли б я віри зрікся, — мабуть би вже й не жив. А, якщо вже надто лихо дошкулює, так, що й піснею його не прогнати, — тоді молюся „Вірую". Не прошу в Господа нічого. Тільки кажу: „Вірую" — та й край! Бо ж таки, коли й справді вірую, як годиться, що Господь — благий та до нас людей милостивий, — то нема мені чого

й турбуватись.... Бо ж, виходить, те, що маю, є для мене найліпше....

Довго лежав Карльос без сну, нерухомо, вдивляючись у повну сріблистого мерехкотіння безодню небесну. Хоч і не ширшою, так глибшою видавалась вона в пустині, як з моря. Але була дивно ближчою...

— „В пустині не росте ніщо, крім душі! — казав милий, простий патер Ліберат. І ось, вбогий, темний раб вчить лицаря, не чужого наукам Коїмберського та Саламанського університету, що нема розпуки для того, хто до віри в Бога йде шляхом любови. І знову сяючою хвилею плеснула манастирська мудрість чистого серцем і „нищого духом" брата: — „Побожному нічого не бракує".

Блистки згадок у затінку спокійних дерев немов ніжним, нематеріяльним дотиком розгладжували Карльосову душу, стираючи терпкість і загоюючи рани попереднього життя. Таємна пустиня і тиха ніч змішували свої нечутні голоси у величний спів без слів, що звучить тільки поетові та святому, здібним відчувати відгуки вічности в короткій хвилі земського життя. Іноді в той гимн Вічному вривалася з неба мовчазна зоря—світляна сльоза з ока Матері—Матерії, що спить і в своїм сні бачить Творця. Бачить, але назвати не вміє... Не вміє, як і вбога, маленька, слабосила людина.... Людина.... Як їй те вміти, коли ж вона так мало ріжниться від цього метелика, що он безформений, обвуглений упав грудочкою, спалений вогником свічки?... Шукав свого щастя, глядів собі радости.... А хіба він, Карльос, не робив так само? Хіба ж не ввесь він був повен думками тільки про себе, хіба ж не в усьому шукав тільки себе самого?...

Бадьоро війнув подих від прохололого джерела. І приніс легку й ясну нову думку, що від неї зовсім наростіж розправила крила душа. Ось вихід і облегчення журби! Так, це він...

— Добре! Завтра! — сказав собі вголос твердо й певно, повернувся набік і спокійно заснув.

І знов, як у манастирі Св. Катерини приснилась йому Беата. Але ж була радісна, усміхнена, сяйлива. Подавала зброю: промінь-меч і остроги-зорі.

— „Тепер ти готовий до бою, лицарю мій! Іди ж далі: знайдеш Святий Граль" — лунав її голос, мельодійніший за голос доньї Хуани, і ніжний, як аромат ночі в оазі, віяв у повітрі і проходив глибоко в душу розсіяним світлом, в якому дзвеніли слова:

— „І більшої любови нема, як покласти душу свою за ближнього свого".

Сонце обережно торкнулось заплющених Карльосових очей. І усміхнувся мандрівник новому дню. Справді — новому!... Так ось для чого треба було перепливати море й перейти пустиню з небезпекою для життя, щоб знайти „ближнього" астурійця, — не гіршу, й не ліпшу, як тисячі інших, — людину!...

Кілька день перебув лицар в оазі, аж поки пішов у Яфу гурток рабів еміра Ібрагіма. Карльос приєднався до них:

— Потребую дещо сказати емірові вашому.

Емірові?... Босий жебрак?... Але, хто може знати, якими гінцями переказує звістки пустиня?! Не шукає бо ворог супротивника, щоб стати перед ним босо ніж і беззбройно. Коли ж прочанин іде з доброю звісткою, — хай во імя Боже говорить!...

Емір Ібрагім без затримки прийняв „християнського дервиша" — Карльоса Лячерду. І на його прохання — продати „Алі-Співака", астурійця, без жадного здивовання сказав свою ціну. Однак додав:

— Якщо це все, що ти мені хотів сказати, приятелю, то міг би й не турбуватись аж до мене: вистачило б і мого домосправця.

— Складніша річ, світлий еміре! Бажаючи відкупити в тебе раба, я пропоную тобі за нього іншого невільника — себе. Поки не пришлють за мене викупу Бо ж, ідучи на святу прощу, я не брав із собою злота.

Сарацин оглянув лицаря.

— То зустрів ти тут родича свого? Чи може приятель-побратим, чи земляк з рідного краю?

— Ні. Бачу його вперше. В його ж краю, убогому, гірському також не був ніколи. Знаю тільки, що дуже вбогий його край і звідти не прийде викуп.

Мусулманин перебирав бурштинові зерна магометанської вервиці.

— Чув я, — промовив поважно, — чував, і наші співаки не раз мені співали про короля франконського, Людовика, що чинив так: в неволі лишався за раба, поки не прислали за нього викупу. Таж гадав я, що це — тільки пісні — квіти людських мрій....

І з симпатією почав розпитувати прочанина.

— Лишайся, приятелю, принаймні на якийсь час. Це й тобі не пошкодить, — вирішив емір. І додав з легким усміхом, що на мить майнув у погляді: — Мушу ж я довідатись, що ти вмієш і на що надаєшся?

Заступати „Алі-Співака" при отарах Карльоса не призначили. Дано йому слушну одіж, приготовлено окремий покій, де було писальне приладдя, гузля * й арфа. І „день відпочинку з дороги", — такий був звичай у домі еміра, — як і для кожного нового невільника. Другого дня домосправець сам приніс Карльосові правдивий „самаркандський" пергамент, барви, пензлі та сувій віршів Сааді. Коли малювати вміє, то мав Карльос оздобити орнаментами наголовні літери та переписати зацний сувій. Коли ж „мистцем, що відтворює барви", не є, — хай тільки перепише.

---

* Сарацинський музичний інструмент; це не словянські „гуслі"!

Залюбки взявся лицар викреслювати тонку павутину химерних ароїдів* та розет навколо першої заголовної літери. Золото мішалося з блакиттю, зелень з біллю. Гра барв уколисувала думку. Відгуки близьких душі орнаментів Гренадської Альгамбри, осяяні містичним промінням мотивів з Бургоського собору, народжувались з-під Карльосових пальців, розмотуючи одночасно пасма згадок. Арабською мовою Лячерда володів вільно, як і кожен освічений еспанець. З часів бо Альфонса Х-го вважалося мову арабську нарівні з латинською — мовою вчених. І сам король Альфонсо, що поклав основи еспанського письменства, пишався своїми перекладами з арабського.

Тільки ввечері третього дня прийшов з наказом чорний невільник: — Кличе тебе пан!

Дивно відбилось це слово „пан" в Карльосовому серці. Досі бо навіть король не звертався до нього, як „пан". І сама собою всміхнулася згадка про вбогого дон Феліпе: було щось інтимно-товариське в стародавньому звичаї-праві гранда звертатись до короля, як і король до нього — на „ти". Було... а от же тепер є „пан"...

В амбразурі великої тераси, виймаючи фігурки шахів з інкрустованої ріжнобарвним деревом шкатулки, маленький хлопчик-невільник подавав їх другому, а той розставляв на низенькому столикові. Карльосові видалось, що діти бавляться знечевя: не вглядів бо спочатку еміра. Та із затіненого лапатими пальмами й оздобленого ріжними рослинами оаз протилежного кінця тераси застукотів молоточок по ковалі, зачувся брязкіт ланцюжка й фуркання ковальського міха. Раб, що провадив Карльоса, мовчки вказав у той куток, а сам відійшов. Карльос зробив кілька кроків і побачив еміра біля переносного ковала. Двоє рабів підтримували вогонь на переносному горні й розпечені шматочки металю подавали довгими щемками сарациновi. Карльос пізнав з форми: емір кував кінські вудила.

На легкий шелест Карльосових сапянців Ібрагім обернувся. Лицар гідно вклонився. Однак не склав на грудях руки, як мали це робити жінки й раби. Ледве помітна усмішка пробігла під вусом господаря. Відложив ковальські приладдя й рухом руки вказав рабам забрати все з тераси.

— Ладив нові вудила моєму улюбленому коневі, щоб якнайменше перешкоджали йому, — лагідно промовив емір. — Старий вже мій приятель, що на першій „фантазії — перегонах" були ми з ним переможці. — З хвилину помовчав, немов побачив перед собою минулі часи. — В життя на ньому я в'їхав! А скільки разів уратував він мене від ворожої рани!...

Запросив Карльоса до столика, де вже стояли вишикувані гебанові та слоновинні вояки.

— Звичайно граю з навчителем моїх синів, чужинцем і лицарем, як ти.

---

* Ароїд — улюблений маврський мотив: стилізація рослини арум.

Таж нині ані синів, ані вчителя в палаці не було: емір послав їх до Ель-Катіє, де відбувалась велика „фантазія" — змагання й перегони бедуїнських їздців.

— Шляхетне це видовисько. І будучим лицарям треба з дитячого віку будити в собі бажання досягти ще ліпшого, як те, що бачать.

Звідси хлопці з учителем мали відвідати Ібрагімового брата Саадала в Александрії. Тож подорож триватиме довго.

— І це добре: скільки бо чужих країв ти бачив, стільки нових житій прожив. Тільки зле, що це відібрало мені мого співграча. І, якщо не хочу, як це в усіх наших казках розповідають, — грати з власною донькою, — то мушу забути за шахи. А сам знаєш: людині, що має клопоти, — це неможливо. Бо ж тільки одні шахи відтягають думки від турбот.

З того вечора Карльосовим обовязком стало грати з еміром в шахи.

— Був би я радий схрестити з тобою в дружнім бою-забаві й леза, — оглянув якось Ібрагім суху, аж кошаву постать лицаря. — Добре ви, франки, — хоч і не нашим способом, — вправлені. Таж занадто ти виснажений недугою, а подруге й те, що не личить зо зброєю вправлятись тому, хто вибрався в побожну прощу. Буде ще час, як з прощі повернешся...

Ці слова схвилювали Карльоса. Думав у своїй кімнаті:

— „Як повернуся з прощі"... Коли ж то це буде?...

Мелянхолійно, зо своєрідною ніжністю кілька день по цій розмові переглядав свої свічки, які пильно беріг. І — особливо — ту, почату, що згасив її власною рукою, знаючи, що „Херонімовим вогнем з Еспанії" без пригод і невдач може запалити її знову, як прийде на те час. Дивився на кресало, що приніс йому вірний Херонімо, і здавалось, що не кремінь, а само серце Херонімове тримає на долоні. Чи ж дійсно не було воно таке: тверде, як камінь, і повне вогню; ніщо йому — смерть і та форма, в якій вона мала прийти! Важливе тільки одне: перемога! Дійти до мети! Витривати! Не зважаючи ні на що, ані навіть на самого себе. „Середньої" бо міри для правдивого еспанця нема. І таким був його джура!...

Карльос поцілував кресало, як Херонімів заповіт і образ...

Нарешті подався в подорож до дому Альонсо — астурієць. Ще й відпливаючи, не вірив би свому щастю, коли б не вважав його за чудо Боже. А в чуда він вірував.

— Бо що ж це є? — Воскресення з мертвих, і — край!...

Повіз Нуньєс листи Карльосові: домоправцеві Мартинецові, патерові Іннігові, й до Сандоваля, й до доньї Хуани. Не було тільки до Беати й Каталіни: що міг би сказати їм? Між ними трьома не змінилось нічого...

Протяглий, монотонний, журливий спів доносився здалеку й переривав Карльосові думки. Лицар поклав пензлі й вихилився з вікна. Долі дихав прохолодою й ароматом жасминів та помаранч широкий сад. Далеко за деревами червоними іскорками

миготіло світло. Легенькою цівочкою тягло димком, що його здоганяла тужлива мельодія. Карльос спустився в сад і попрямував до заграви.

Біля групи пальм, що затіняли широкий мармуровий водозбір, обсаджений рожевими в день хмарками тамариксів, оранжевими трояндами й вогненними ібіскусами, — несподівано чолом в чоло зустрів еміра. Він ішов задуманий, помалу, спустивши голову.

— А, це ти!... Йдеш на голос співів? — підвів сарацин очі на Карльоса. — Не йди! Не зрозуміє серце твоє, що побачуть очі.

Звичайно спокійно-ясний тембр голосу сарацина був повен суму, й від того ставав ще лагіднішим.

— Ходім зо мною. Сьогодні серце моє, як овоч, переповнений соком. Якщо не відкрити лушпини його, то вона прорветься сама. Розділи зо мною той гіркий сік, і коли серцем дружнім приймеш його, осолодить співчуття твоє обом нам годину цю.

Того дня загинув улюблений емірів лев. Не помогли жадні ліки, що були виписані в найновішій лікарській книзі „Кітабук Деррагіе Ілганіє", аж року 1465-го виданій славним лікарем Сабундю-Огли-Шерефеддином, що лікував самого падишаха. Не помогли ворожба й заклинання, прохання й молитви до Аллаха та його пророка... Звіря поховали, закопали глибоко в землю, а тепер над його могилою відбувається тризна по „вірному приятелеві еміровому".

— Ми в нашій землі — звикаємо до звірят... А це ж був „правдивий володар пустині" — найгарніший з усіх пород левів, лев з Атляських Гір. Не було йому рівного в красі. Майже людські риси мала його шляхетна голова. Не було йому рівного й у відчуванні гідности своєї. Чувся він майже, як лицар...

Не псів, а лева й малпу тримав емір при дітях своїх:

— Щоб не до пустих і ницих забав із псами звикали. Пес бо — раб і слуга з природи. Але, щоб горду й шляхетну вдачу лева завжди мали перед очима. Малпа ж, щоб нагадувала хлопцям, якою потворою стає людина, коли забуває про гідність людську, хоч рухами ввесь час наслідує людину.

Пили воду і шербети, часто замовкали в роздумуваннях.

— Кожен скаже, що наймудріший з тварин — кінь, — продовжував по перерві сарацин. — Але для того, хто близько пізнав левячу вдачу, — кінь видається дитиною, що тільки починає навчатись розуму. Всі тварини бояться кари. Всі вони в людині бачать пана свого. Єдиний тільки лев ніколи не забуває про свою силу й гідність. І поруч з людиною — відчуває, що він — пан над життям обох. Не зо страху, а з приятельства слухає лев того, кого обдаровує дружбою своєю. І ніколи не скривдить приятеля свого, дарма, що знає його слабість. Але образи і кривди лев не дарує нікому й ніколи. Хто „зрадив" його, не може ні за що вернути собі дружби лева.

І знову стало тихо на веранді. Здалеку лунала соловейкова пісня, що покривала тихі мельодії тризни.

— Тварини, це немов продовження рук і ніг наших, — знов почав емір. — Від хоріб і злих впливів їх хоронимо. І на шию верблюдяткові, як і своїй дитині, вішаємо талісмана, щоб молока матері йому не забракло. Коли ж дійде до межі життя котрогось з цих товаришів наших, — оплакуємо їх. Плакальниць кличемо, щоб втишити жаль серця свого... І ось, сьогодні серце моє, як овоч достиглий, повний терпкого соку, гіркого смутку...

І ближчим видався Карльосові цей, ще перед небагатьма днями чужий кровю, світоглядом, вірою, звичаями сарацин. А тепер, як вітер дерева, сум нахилив серця їхні одно до одного.

— Колись, — почав Карльос, — розставляючи на дошці фігурки шахів, — читав я вдома легенду. Не нашим, — північного краю лицарем-співаком зложену. Коли вмре дитина, то Ангел Смерти дає їй в руки жбан. Спочатку порожній він. Таж що більше на землі плаче по дитині своїй мати його, то дужче наповняється жбан в руках дитини. Аж переливається через край, аж дитині стає важко носити з собою посуд той. Таж випустити з рук своїх не сміє, аж поки знайде того, хто надіпє з нього... Завжди здавалось мені, що кожен з нас несе, мов той „жбан сліз", власне серце своє. Переповнене спогадами тяжкими, згадками сумними, болістями старими і свіжими. Й для кожного з нас приходить хвиля, що мусить він дати напитись комусь із цього жбану-серця свого, коли вже переливається з нього через вінця...

Сарацин спинив погляд на Карльосі:

— Правда це. Але... найкраща доля, яку приймаємо з розплющеними очима, говорючи собі: „Вона — найкраща"! Життя бо, як ярмо на волах. Тяжить, мулить, тягне голову додолу, але без нього не проорали б воли борозни глибокої та рівної, що потрібна для життя збіжжя. Ага, до речі: чи бачив ти коли „весілля збіжжя"?... Ні? — То завтра можеш побачити.

Й емірове обличчя прояснило, стало радісне.

Та й було чого. Перед кількома днями пригнали несамовиті бедуїни з пустині й принесли грізну звістку:

— Йде „Божий Бич"!... Суне, як звичайно, тією самою дорогою: з пустинь малоазійських, де вічна колиска сарани, суне непереможно на Захід.

На ту вість безвільно впала на груди красна Ібрагімова голова, а плечі невільно здригались. Перед очима вставав жахливий образ. Ясно побачив себе самого, тоді ще юнака, як, напівошалівши від жалю, злости й безсилої образи, влетів він з ятаганом в несчислимі лави саранчі й шалено топтав її ногами та сік мечем. Але ж підстрибуюче, бронзове море, живе, таємничо шелестливе, повне зловісного тріскотіння під його ногами, почало вже засмоктувати його. Гніда жива маса обліплювала ноги, все тіло поверх і під одежею, заливала ніздрі, уста, очі...

І знов емір затрусився, немов скидаючи з себе страшну гидь; підвів голову, очі й руки до неба...

— Піша чи летюча? — спитав хрипко раптовно пересохлими устами.

— Ще не знати, ясний! Але більше подібно літаюча.

— Дав би Всемогутній!... Бодай не піша!... Щоб негайно прийшов управитель.

Звичайно навала саранчі, повторюючись приблизно раз на десять літ, дочиста вигладжувала країну, — „нищучи все, що тільки тримається корінням землі". Але попередній напад проминув для околиць Яфи щасливо, дарма, що того разу йшла сарана піша, незрівняно страшніша за летючу. Вогненні запони й глибоко викопані рови десь перед Сидоном були примусили тоді біду змінити шлях: вона зробила відхил на північ і, певна своєї непоборности, пішла просто на море... Але з хуртовиною й припливами боротись не мала сили: море злизало її з переляканої землі. Таж таке щастя не трапляється часто... Однак, якщо дійно суне летюча, то є надія, що перелетить лани, вчасно оточені вогненними кордонами... А може ж Аллах пошле ще й дощу!...

Дві доби майже без передишки всі, хто міг тримати в руках лопату чи заступ, рили шанці. Жінота й діти зносили запальний матеріял... А щастя знов і в цім десятилітті всміхнулось емірові: ще не дійшовши до його ровів, сарана знялась і чорною тучею перелетіла край. Тож не диво, що Ібрагімове лице стало розрадоване й так прояснилось...

Вранці, оточений цілим двором своїх слуг та музикантів, виїхав емір у поле. Вперше звелів Карльосові при слугах їхати не за ним, а попліч:

— Лицар бо ти! Не невільник, куплений на торзі, а закладник. Тож належиться тобі честь, а не пониження.

Донька Ібрагімова (вдруге вже згадував при Карльосі емір про доньку) так боялась кожного саранчука, що аж захворіла, й тепер до неї покликали лікаря — Хакима.

— Я й сам ще з юнацьких літ здригаюсь, як бачу таку нікчемну й таку грізну істоту — признався Ібрагім. — Та й, як би інакше? Чи ж можна ставитись байдуже до створіння, що на його крильцях рукою Всемогутнього написано чорними письменами по-гебрайському — бо ж то є найдавніша з мов людських — „Бич Божий?!"

А що й цього разу лихо оминуло поля та лани емірові, було саме на часі відсвяткувати „весілля збіжжя".

Власноручно назривав емір найліпших колосків ячменю, що вже вдруге дозрівав цього літа. Переплів їх з квітами, виплів подібну до людської — фігурку й, оздобивши намистами та завинувши в дорогий шовк, посадив між галузками „святойванівського хліба" — ріжкового дерева, що росло край поля, — „на-

речену збіжжя". Тоді всі присутні заспівали весільних пісень, гучно й радісно загули музики.

— Голосніше! Щоб аж до неба було чути!...

І, заспокоєні та задоволені, всі повернулись додому.

Минали дні, як хвилі прибою: нові, тікаючі й невловимі.

Карльос помалу призвичаївся до своїх нових обовязків і терпеливо чекав, коли прийде за нього викуп з Еспанії. Дитяча й чинна віра простих серцем ченців з манастиря Св. Катерини та незломна впевненість мусулман, що мудрість Божа на благо людства керує ним, — „утверждались" в Карльосовій душі так же міцно й ґрунтовно, як це було в душі „Співака-Алі", що вже десь ступив ногою на рідну землю, якої ніколи не сподівався побачити.

— Ні, таки „випадку" в світі нема, — якось радісно думав Карльос все частіше. — І хай же діється воля Божа!

І та воля незабаром проявилась, як це звичайно трапляється, способом несподіваним і в несподіваний час. Закінчивши партію шахів, емір змахнув з шахівниці фігурки, що залишились на ній, і промовив:

— Так мав би ти, лицарю, продовжувати побожну прощу свою. Це гріх для кожного, хто вірує у Всемогутнього, — стати перешкодою на шляху звязаного обітницею. Йди, як обіцяв. Я тепер вже досить пізнав тебе й бачу: не маю потреби вязати кайданами примусу того, хто сам себе вміє звязати словом власним. Коли ж повернеш, — лишись вільним у мене: будеш другим вчителем синам моїм. Від тебе є бо чому їм навчитись.

Хоч дорогою з Яфи, найстарішого в світі міста, заснованого щеНоєвим сином, Яфетом, не можна помилитись, йдучи до Єрусалима, бо та дорога століттями топтана людством, і хоч спокійні були часи, не як за війни „хреста з півмісяцем", — а проте — радив емір приєднатись до каравани: — Бо ж в пустині одиноко йдучого завжди допроваджує диявол!

І знов, розсвітивши свою свічку, пішов дон Карльос сам-не-сам, бо ж ззаду — „на відгук голосу" за караваною. Все вперед, все вгору, до святої мети. Далеко вже лишилась Яфа — стрімка, жовта скеля над морем з приліпленими до неї білими дімками-гніздами чи табунцем мев, що шукають захисту від прибою завжди тут неспокійного моря. Тремтючою зірочкою плив вогник Карльосової восковиці між зеленими хащами, й через глибокі долини, що були тут замість пустині. Як колись провадила Східніх Магів-володарів Зоря Вифлеємська — небесна, — вів нині пілігрима цей маленький поземний вогничок. Не до печери чужої, де народився Бог-Любов, а до Гробу, так само — чужого, в який поклала його людська ненависть.

Що ближче до Єрусалима, то з більшою ніжністю дивився на кожний камінчик, на пагірок, на долинку: вони ж могли бачити Живого Бога! А коли углядів далеко в луці полені лілеї, —

захвилювався до сліз. Хіба б же дивився Христос з ніжністю на ці полеві лілеї, коли б дійсно світ був, як запевняли ті „поети з Альбі", „лапка на душі, створена дияволом на загибель людства, дияволом, що є паном і світу й людей?" І коли б дійсно перемогати нечистого можна тільки смертю, то чого б же Ісус перше чудо своє зробив у Кані, на весіллі, в радості, з якої мало початись нове життя?...

Ах, який маленький той людський дух, як легко він заплутується в сіті нерозуміння й зарозумілости. І, заплутуючи одна одну, все наростають, все сплітаються та дужче завузлюються доктрини, науки, секти. І з часом відцвітають, осипаються, мов осіннє листя, щоб уже ніколи не зазеленіти знову! А натомість приходять нові. І всі намагаються затримати незмінною науку Христову, — і всі вносять до неї поправки, що цілком змінюють її сенс. Вічне „Вавилонське стовпотворення", при якому „брати" про одну й ту саму річ говорять незрозуміло, бо всі — мовами ріжними. Дратуються, гризуться, б'ються на смерть, що інші не приймають їхнього нерозуміння чи безумної зарозумілости. І все це — в найліпшій вірі, як та бідна „Іа Іоса" Хуана! Як той бідний Енрико де Кастро чи Монфор,... що нагортають купи сухого листя з „дерева пізнання добра і зла"...

Босою ногою Карльос піткнувся об корінь оливи, що вибіг на дорогу. — Задрімав, йдучи?... — Знав такий стан з доби воячих походів. Свічка в руці похитнулась, і цей рух цілком пробудив мандрівника, хоч і не прогнав утоми.

На крайнебі проступало світло. Мов сиві діди, то тут, то там хитали сріблястими головами присадкуваті оливи та лапаті кактуси, що дрімали при самій дорозі. Гаддям стелилась-повзла по землі нічим не підперта рева по винницях. Краплини роси — рясні й немов аж пружні, — гаптували сріблом і перлами широке, повирізуване виноградне листя. Повіяло вранішнім ароматом землі — фіміямом свіжости, що кожного ранку нагадує про вічне чудо відновлення. З барвистої імли виплило сонце й широким розмахом розклало по небі могутні проміння — крила, як стародавній символ вічного життя... Завжди нового й нового... Це була відповідь неба на Карльосові думи.

Зелень далеких нив ще ховалась в опалевім серпанку. Під урвищем ходив сіяч і кидав жменю за жменею насіння. Що міг він сіяти, коли сусідні ниви були зелені? Коли на інших вже — східнім звичаєм — було з корінням повириване збіжжя?... Може сіє саме те „зерно горчишне", що потім розростеться могутніше за всі рослини?...

Он, здалеку забіліли стіни й намітились вежі...

Єрусалим!...

— Може звідси, може саме з цього місця, що на ньому стою, Христос дивився на місто це?...

І, повний зворушення, в екстазі впав навколішки. Накрив повіками очі, щоб цілком відділити себе від світу реального й перенестись у глибінь віків, коли —

...„шляхами нашими проходив Він, творючи добро“...

Цілком відстав від каравани. На що вона: мета ж досягнена! І обітниця, дана Херонімові, дотримана. Сам, сам-один увійде в Єрусалим, без тих, кого провадили сюди справи дочасні, бажання купівлі, продажу, потреба знайти працю, заробіток, все те, по що ходять і до кожного іншого міста на землі...

Темний серпанок задимленим шклом прислонив на хвилину сонце. Бреніли тисячі повітряних, ніжних струн. Карльос підвів очі: над ним перелітав велетенський рій диких бджіл. „Може предки їхні були ті, що давали мед найсвятішому з святих — Іванові Хрестителеві?“ — мигнуло в думці, але якось тьмяно, бо ж відчув, немов земля хитнулась під ногами й усе довкола поплило, як човен. Втома подорожі, тягар життя, що зсувався з нього, чи напруження захопленого екстазою серця так раптом збезсилили його? Чув, як останні сили втікають із тіла, мов з розбитого посуду вода. Кудись у жовту просторінь відлітав дух... Ось-ось впаде він серед шляху...

— Поможи мені, Боже! Valgame Dios!.. Напружився, що було ще сил і нетвердим кроком, заточуючись, зійшов з дороги в тінь дуплястої, вузлистої оливи. Ледве встромив свічку у мняке порохно в дуплі, сперся на стовбур і, посуваючись по ньому додолу, ще встиг додумати:

— Господи!.. Невже ж не дозволиш дійти?..

Коли прийшов знову до тями, було вже по півдні. Витягнувсь, як людина, що нарешті спочила по довгій праці. Смачний запах печених кукурудзяних зерен нагадав, що вже давно не їв. Розглянувся з-поза кущів дрібнолистого дикого перцю та кактусових колючок, що закривали його від дороги. Недалечко в долинці двоє пастушат на килимі жовтих і блакитних волошок роздмухували вогник. Сухі стеблини й галузки немов поквапливо тріскотіли й пихкали. Вогненна вишиванка креслила сиву плахту густого диму. Аромат печених зерен приманив велику гніду козу. За нею спокійно підступили ще дві, але ягнятко заплуталось у кущах і жалісно мекало. Хлопчисько зірвався на рівні ноги і з криком кинувся до нього. Прикрашена намистом і сережками, як доросла, маленька дівчинка залилась дзвінким сміхом:

— Коли б крик помагав, — вловив Карльос арабські слова дівчатка, — то осел за годину вибудував би дві камениці... Ха-ха-ха!...

Раптом хлопчик затримався. Крізь дрібне листя перців упав йому в око вогник свічки, а потім і постать лежачого Карльоса.

— „Чарівник?“... — засунув у рота пальця неполохливий пастушок.

Нині була саме доба, коли найчастіше кусають скорпіони та гади. А таємні чародії, знаючи на те ліки й „слова“, мандрують з місця на місце... І зрадів пастушок, що Карльос попрохав у нього трохи води.

За хвильку мандрівник жадібно пив з глиняної миски свіжонадоєне козяче молоко. Діти ж давно мріяли про „Фатимину

руку“ — чарівний талісман, що відгонить всяке лихо, страх і невдачі. Може він їм дасть?... Та Карльос не мав талісманів, але остання монетка — „бакшиш“ була така новенька й блискуча, що діти віддали мандрівникові свою чималу торбинку дактилів...

Полишивши свічку при Гробі Господнім, по довгій молитві сидів Карльос в Гетсиманськім Саді під оливою, що одна з сімох виросла з пнів тих, які ще були за Христа. Був повен вражінь і думок. Чувся щасливий, що виповнив своє слово, почував, що переміг свою спокусу й уже легше йтиметься йому далі по життєвому шляху. Але ж не міг пересилити суму й терпкого смутку, що ліг йому на серце, коли вступив він у Святе Місто. Здавалося: ближчою була йому Свята Земля, поки сам був від неї так далеко. А ось, коли наблизився й торкнувся її власною ногою, мусить заплющитись, щоб побачити знову ту „справжню“ Святу Землю... Бо тут... тут кругом дзвенять у повітрі тужливі скарги Марії Магдалини:

— „Узяли Господа з Гробу і ми не знаєм, де положили його“...

З усіх учнів Христових найвиразніший слід залишили тут Сини Заведеєві, що свого часу турбувались: — Хто сяде „по правиці, а хто по лівиці“, щоб керувати народами? Бачив митарів і фарисеїв. В апотеозах кадильного диму і в сяйві соток лямпад відходили від вівтарів слуги Божі з поглядами, що схрещувались блускучо-гострими лезами. А очі інших кидали питання-докір: — „Чому тут „вони“, а не ми, і тільки ми? Таки ж нам і тільки нам повинно належати це місце!...“ Бачив нащадків Юди... О, скільки їх тут!... І брязчать їхні монети, яких не хотів навіть рукою діткнутись Христос. Брязчать на столах, що їх перекидав святою ногою Своєю... Брязчать опадаючи, як метальові сльози, на таци, й у скарбонки і вливаються з відгуками слів латинських, грецьких, словянських, вірменських, коптійських... Однак — усі ті слова звучать окремішно, — ні єдности, ні гармонії не творять вони... Неначе знову повторює Господь:

— „Від людей хвали я не приймаю“...

Жовтий, вищерблений місяць дивився з-за Оливної Гори втомленим обличчям зморeного безсонністю, нудного й знудженого хворого. Обминаючи „памятки людські“, Карльос прямував до Витанії, де шукав відпочинку Христос, після своїх змагань з людською невірою, заздрістю, хитрощами й болістями. А все ж таки „памятки людські“ настирливо звертали на себе увагу. Он там, на Оливній Горі, де в тиші молився Господь Господеві, — стояла десята римська Титова легія, виміряючи — з дозволу Божого — кару Єрусалимові. Може звідти закликав лицар Танкред хрестоносців до бою з невірними? І скільки вони пролили тут шляхетної крови своєї?! Перемогли спрагу, голод, невимовно тяжкі походи й страшні бої... А себе самих?... Підлягли бурі власних прямувань і боротьби між собою... Десь

тут, на Оливній Горі — найсвятішому місці найсвятішої на землі молитви, згодом була церківця... Писалося про неї в старій „Книжці Пілігримів Скандинавських". Два брати ченці скандинавські — Свен та Аксель збудували її, щоб у ній вимолювати благословіння для краю свого. І впала руїнами, бо ж відійшли від віри Свена та Акселя їхні рідні брати по крові...

О, Юдеє, Юдеє!... Навіщо налила ти Святий Ґраль навіки гнівом Господнім?...

Сів на більшому камені при дорозі. З'їв останній яшний корж, що дістав як альмужну, помацав у торбинці дактилі, що купив у пастушків, але не їв. Думки перейшли на Альонса-Співака, котрий всі свої жалі й болісти топив у єдиному:

— „Вірую"...

Усміхнувся радісно, бо ж вчора приніс імя убогого астурійця й склав його, як квітку в молитві своїй в печері „Вірую", де, як говорить переказ, зложили апостоли цю молитву. Але в мечет, що стоїть на місці Вознесення Христового, не втрапив: не мав чим заплатити вступного. Зідхнув із жалем, що не побачив на камені сліду від ноги Господньої. Казали, що є тільки слід від лівої ноги, а від правої вже стерся й про нього забули. Бо: відійшов Жених, а людство лишилось із Його гробом.

Пішов далі, не великим шляхом, а маленькою стежкою-манівцем. Спочатку вилась між камінням і раптом обірвалась над проваллям. Під скелею криво посміхалася беззубою пащею розломаних дверей і зрезигновано розвалювалася пустка-хатина. Сліпа, без вікон, як і осліплені Єрусалимські доми, що поприсідали в щілинах вузеньких вуличок, прищулились і чекають... Мають на ту кару, що самі накликали на себе, гукаючи: — „Кров Його на нас і на дітях наших!..."

І знову сум натис на серце, й знову вчув Карльос пароксизм слабости, аж ледве дійшов до пустки. Виснажений тим, що бачив, пережив, продумав, — не ліг, а впав на глиняну, подзьобану людьми чи звірятами долівку. Але не заснув відразу: почав відмовляти вервицю за ту, що, живучи смертю, так глибоко вірила у воскресення — за безумну доньою Хуану...

З соняшним промінем бризнуло й освітило повітря кришталеве дзюрчання сопілки. Розсипала перли роси й погнала краплинками срібні струмочки. Карльос підніс голову. Зпросоння видалось, ніби вогник його свічки, з яким він так щільно зрісся, перетворився у звук і вертається до нього. Бадьоро звівся на ноги й вийшов з руїн. Свіжа мельодія сопілки плеснула ще раз прозорою хвилею, закрутилась над головою й розсипалась дощем бризок біля Карльосових ніг. На кручі, над хатиною виріс високий, прямий, як пальма, дід. Чорний турбан обвивав його голову, як у біблійного пророка. Прошита соняшним сяйвом біла борода мерехкотіла на рівній, довгій по пяти, сорочці. В руках мав очеретяну, обмотану просмаленим шнурочком, сопілку. З-під піни навислих брів блиснули молоді, довгасті, бли-

скучі очі. Вклонився з гідністю без перебільшеної ласкавости чи улесливости, й швидко подався додолу. Злегка похитуючись з боку на бік, почав, ніби продовжував тільки що перервану на хвильку розмову:

— Коли улюбленець Всемогутнього — Великий Пророк молився, впала з очей його на землю сльоза. З неї виросла очеретина. І бедуїн пастух зрізав її собі на сопілку. Як заграв, сопілка так заплакала, як уражена жінка. Слухаючи ж її, жінки ставали, мов квіти райські, що мріють про небо. І — кажуть — соловій зачувши голос той упав з трояндової галузки, на смерть зачарований співом. І сам Пророк на хвилю спинився в молитві своїй. — „Розколись же ти, сопілко, — промовив, що відвернула й мене від молитви!..." — І з того часу, щоб солодко співала сопілка бедуїнська, треба обвязати її шнуром, вмоченим у смолу святої покори, чужинце!... А правовірний, як ця сопілка, найкраще співає, коли шлунок його порожній. Чи ж не маєш ти, чужинче шляхетний, яшного коржа при мандрівках своїх шляхами життєвими?

Карльос витрусив у пригорщ поетові дактилі: — Ось, все моє майно.

— Не потребуєш верблюдів володарки Східньої, щоб їх навантажувати, але братерська рука подала з любовю.. До Витанії?... Чи знає її?... Та це ж — рідне село поетове, зветься Ель Азаріє... Саме туди несуть співця ноги. Можемо йти вкупі... Кілька вбогих хатинок перед очима смертних, це — Витанія. Перед Всемогутнім же — це найкраще з усіх місць на світі: тут бо переможена була смерть!.. Але, що — смерть?!.. Гіршого за неї ворога людства — нетвердість у вірі...

Йдучи байкар араб ткав барвистий килимок легенди.

— Чи ж не падає прозора й чиста дощова вода і з найтемніших хмар?.. Таж Господь керує смертю, як вожд каравани найслухнянішим верблюдом своїм. Пальцем тільки кивне — й відверне неминучу смерть від людини!...

Байкар приклав свою сопілку до уст і вичаровував з неї цілий потік звуків, немов позичав матеріял для оповідання. Усміхнувся приязно, заткнув за пас сопілку й продовжував:

— На голос сопілки злітаються слова, як голуби на голос кормителя свого. Он, бачиш — і Ель Азаріє... І от, — було. Ісá бен-Маріям, пророк з Назарету, торкнувся не раз землі цієї своєю благословенною ногою. А жили там в Ель Азаріє дві сестри. Про старшу говорить мудрість народня: — Була така господарна, що вміла з ноги ослячої випрясти пасмо вовни. Друга ж була принаднішою за розквітлу троянду при враншнім сонці. І мали вони брата господаря дбайливого, що памятав мудрість стародавню: — „Поле хліборобове Господеві В двічному належиться, бо ж Він створив землю. І прийде день, коли запитає Всемогутній того, хто його поле орав: »А що ж ти зробив із шматочком землі, що тобі позичив?...« Тож хоч і молодий був господар той, але пильний. Ще й жінки не припровадив під дах

батьківський, ще й дітей своїх не бачив. Таж нагло покликав його найблідший з Ангелів Божих — Азраїл, післанець смерти. І сестри над труною господаря так болісно заводили жалібний плач свій, що й наймані плачки щирі сльози з очей своїх стирали мовчки.

І почув про нещастя сестер Ііса бен-Маріям. Та ж пізно почув: вже три тижні лежав небіжчик під камяною плитою. А все ж таки звелів Пророк відвалити камінь з гробниці. Аж старша рідна сестра небіжчикова промовила: — „На що ж мріяти про те, що бути не може?! Що сталось — сталось. Це є дійсність!" Друга ж сестра впала до ніг Пророкових: — „Не має меж надія серця людського — і поза смерть у вічність сягає вона. Чи ж милосердя й сила Всемогутнього були б за силу серця людського менші?!.. Звели братові моєму, Вчителю Добрий, най вийде з домовини своєї. І воскресне він.

І сталось, як вірила красуня. Сталось воскресення, бо ж воно є відвічне, певне, як смерть, і як само життя.

Коли вже стояли біля звалищ і купи каміння недалеко від дороги, на горі, старий араб подав Карльосові руку, допомагаючи спуститись у гробницю Лазареву по камяних, стертих сходах.

Ступай обережно: як годин у добі — 24 тут сходи. Тяжко ними йти, не спіткнувшись, до дверей воскресення. Але не важче, як прожити одну добу й не оступитись на стертих і слизьких сходах життя...

Ервін Герберт

КОРЧ РОЖІ*

Один городник, родом з Тулюзи, під кінець свого довгого життя виплекав в городах своїх незвичайну в барвах, запаху й вигляді рожу. Корч її був високий, вищий від найкремезнішого лицаря, а квіти рожі, що появлялися в червні, ніколи не розхиляли свого келиху, тільки аж до перецвіту залишалися в легко розхилених пупляхах. Платки рожі тієї були сніжнобілі з чорними жилками, так що квіт кожний скидався на предивну чашу. Запах її був незвичайно міцний і одурманюючий, як східні пахощі; а родився він тільки вночі. Вдень рожа була гарна, але беззапашна, якби у сон запала.

Цю то рожу в єдинім на світі корчі за ціну лицарського клейноду набув від старого городника пан з Кардиняку, лицар графа Раймунда, і напередодні вінчання свого з панною з Варен засадив на великім майдані замку Кардиняку.

Коли гості по весільнім бенкеті пізно вночі розійшлися до кімнат, пан з Кардиняку спровадив жінку свою на майдан і на лавочці під розцвілим якраз кущем присягу церковну присягою любовною на рожу припечатав.

Отже так сиділи обоє на мармуровій лаві на середині май-

* Це оповідання перекладаємо з „Tęcza" ч. 9. 1937.

дану, сховані під зоряним плащем ночі і в тернистих раменах запашного куща.

І мовив лицар, а голос його дрижав зворушенням і тією певністю, що її дає любов:

„Вперше зустрів я тебе, Армандо, в шумлячім весною лісі з луком на рамені, на чорнім коні. Гналася ти за рудою ланею. Навіть король захотів тебе подивляти. Але я не подивляв цільного льоту твоїх стріл; радніше твоє кучеряве волосся, що вихована з-під ковпака і вкрило тобі рамена, як другий плащ, накинений на перший, блакитний. Потім нераз придивлявся я тобі чи то, коли ти з мечем в руці наступала на своїх пахолків на подвірю замку Варен, так що найвправніші були приневолені відступати, — чи то, коли в найскромнішій шаті освоювала найдикіші коні зо стадними свого батька.

Сподобав я собі тебе, Армандо, і прагнув з тобою звінчатись. А коли батько твій прихилився до моїх гарячих прагнень, рішив я жертвувати тобі як дар весільний, гідний тебе — той корч рожі. Чужі тобі клейноди, знаю; навіть на перстень, гідний пальця королеви, з найкращим каменем Франції, ти й не глянула. Тим певніший я свого вибору. І як той корч не покине майдану замку Кардиняку, так я не покину тебе. А якщо я мусів би відїхати, взяв би з собою квіт рожі, коли б це було на весні, або терневу галузку в іншій порі, на знак, що я присяг і присяги дотримаю".

Відповіла йому пані:

„Побачила я тебе, пане, вперше при бенкеті у свого батька. Сидів ти серед розсміяної громади, один мовчазний і поважний. Подавала я тим, що пили, жбани з вином, нічим невідрізнена від дівчат послужних. Коли я тебе спостерегла, сама не знаю чому, перед тобою ставила я найліпше вино і найкращу чарку. Урік мене спокій твого обличчя і повага чола. Не бачив ти мене; тоді хіба нікого не бачив ти. Не знаю, чи був то перший знак любови, але довго думала я про тебе, коли поклалась до сну, чула крики твоїх товаришів і голосний батьків сміх. Видався ти мені милий, пане, і не пробувала я перервати батькові, коли говорив мені про тебе.

Почесний для мене твій дар. Думаю, що не помилився ти, офіруючи мені рожу замість намиста перел твоєї матері, намиста, про яке я чула, що варте обох замків — Кардиняку і Варену. Присягу твою приймаю і вірю Богу, що дозволить тобі її не зломити."

Багато слів і багато цілунків тієї ночі схоронив шумлячий легенько дрижачими листками корч рожі перед зором зір.

Відтоді щодня в вечірнім сумерку, коли корч пупянки своїх квітів починав розхиляти, сходилися на подвірї і піддавалися одурманюючим пахощам як пестощам любови. Не бракувало їм ані слів, ані поглядів, коли скранню при скрані сиділи, заслухавшись радісно. Багатий є світ для двох молодих, несчислимі

речі, що їх треба сказати, без кінця родяться речі, що їх разом треба побачити.

Любов їх тривала незмінно, корчем рожі щасливо заприсяжена. Одначе в осени другого року по шлюбі прибув королівський післанець з письмом короля і з папською булею. Король Франції і Святіший Отець присягнули Гріб Христовий відібрати невірним. Король бажає собі, щоб усі вірні васалі з весною готові були вирушити збройно в якнайчисленнішім товаристві власних підданих на схід.

Не вспів зацвісти корч незвичайної рожі, як пан з Кардиняку прощався з дружиною. Не плакала, — очі її горіли запалом. Сама на чоловіці поправляла ремені і пряжки сріблистої зброї. Пан з Кардиняку, коли сторожі над брамою затрубіли виїзд, коли товариші вже барвистим вужем витягнулися на дорозі, в блиску холодного березневого сонця підійшов до корча рожі і зломив з нього наїжену гострим терням галузку. „Колоти буде мене і пригадувати про тебе" — засміявся, поцілував жінку і, сівши на білого коня, відїхав зо своїм почотом, що його співи вже втихали в далі.

Того року на всіх шляхах і дорогах французьких, німецьких і італійських держав тягнулись з побожним співом і з радісними криками збройні громади. Зеленіли вже поля, сонце приязно світило мандрівникам, а селяни, що працювали на ріллі, підводили долоні до чола, осліплені блисками всякої зброї й лицарських зброєнь. Почот пана з Кардиняку незабаром злучився з почотом пана з Варену. Все зустрічалися нові відділи і все зростали загони що проміряювали Европу і спішили на далекий схід. Проводив князь Готфрид з Буйльону, його брат Бальдуїн, володар Фляндрії, і Раймунд, граф Тулюзи.

В липні, коли війська обозували серед глибоких долин Греції, пан з Кардиняку отримав через післанця засушений, але пахучий квіт рожі з корча на майдані свого замку. Клав його відтоді завжди при своїй мисці в часі бенкету й усміхався до зісохлого пупляха, як передтим до своєї Арманди. Сміялися з нього товариші, одначе він не занехав свого звичаю.

Потім прийшли перші сутички і перші бої. Сарацини боронили кожного містечка, кожного сельця, кожної пяди неврожайної, пустинної землі, — хрестоносці посувалися спроквола, але неуступливо.

Військам не бракувало ні вина, ні танечниць. Вино прибувало в великих бочках із Франції, з італійських держав, з Греції. В кожнім містечку здобували танечниці. Тільки хліба і мяса не було досить.

Аж трапилося, що в однім бою пан з Кардиняку стратив засушений квіт рожі і не міг його вже класти при своїй чарці на видимий знак присяги.

Трапилося далі, що одна танечниця, з імям Зеліма, прикмітила собі задуманого лицаря і на коліна йому сіла, відтан-

цювавши танок несподіваної любови. Потужне, як граніт, слово мужа, але погляд жінки, як діямант, що тне кожну скалу.

Відіпхнув пан з Кардиняку дівчину, не піддався танечниці. Але — сарацини трималися завзято і відділи були приневолені довго обозувати, місяцями не рушаючись з місця. А танечниця танцювала всім, але діткнути себе дозволила тільки панові з Кардиняку. А коли він запалав, відштовхнула його. Бо не вільно було противитись жінці, коли вона, відтанцювавши танок несподіваної любови, зближається до мужчини.

Часто ставав тепер лицар під вікнами мешкання Зеліми. Серед вузьких улиць грали флейти, — роззорянені вечорі коливалися над палаючою головою пана з Кардиняку. Сміялися знову ж товариші з нього і випоминали йому рожу при полумиску і при чарці. Тоді хмарився, кілька днів не ходив до Зеліми і відвертався плечима до неї, коли танцювала в наметі. Одначе згодом ішов знову під її вікно і слухав гри флейт та ритмічного пошуму барабанчиків.

Аж одного вечора спостеріг, що не стоїть сам під вікном арабської дівчини. Стояв там незнаний йому лицар. Коли підійшов до нього, той штовхнув його, не перепросивши. Добули мечі обидва і почерез смутні посвисти сопілок і спів флейт у вузькій вуличці забрязчала сталь. Розділили їх пахолки сторожі князя з Буйльону. На ясний день, перед обличчям князя, назначили собі зустріч.

Не багато мали забави хрестоносні лицарі в ті жаркі палестинські дні. Тож не забракло цікавих, що прибули придивитися двобоєві пана з Кардиняку з незнаним лицарем. Сонце стояло високо, тіні не було майже зовсім. Барвисті лави лицарів утворили коло, де мала відбутися боротьба.

Із двох сторін надїхали до себе противники: пан з Кардиняку на своїм сивім коні, в сріблистій зброї і з білим плащем на раменах, — чужий лицар на чорнім коні в блакитнім плащі. Заточили кіньми, мечами вклонилися князеві, потім собі. А по поклоні забрязчала сталь об сталь. Вправні були обидва у володінню мечами, тож боротьба велася довго і не одна була рана по обох боках. Але наглий удар в рамено, не в час відбитий, звалив пана з Кардиняку непритомного на пісок. Незнаний лицар склонив меча перед лежачим ворогом, опісля перед князем і не затриманий вїхав між ряди глядачів. Ніколи його вже більше не побачили.

Пан з Кардиняку вернувся до притомности на руках прибічного княжого медика. На ліжку лежала засушена рожа, така саме, яку згубив понад рік тому в однім з перших боїв. Коли встав з ліжка, багацько проминуло часу від боротьби з чужим лицарем. Єрусалим був уже здобутий, недобитки хрестоносних військ верталися вже до рідних земель. Вертався і пан з Кардиняку. Так само, як давніше, клав тепер при собі пупянок зісохлої рожі, але вже не всміхався до неї — смутний

був і затоплений в задумі. Хто ж міг йому вияснити чудо привернення талісману?

В брамі замку Кардиняку, серед голосів труб і окликів служби, повітала його Арманда; тим самим усміхом вітала його, яким прощала чоловіка перед трьома роками. Разом підійшли до розцвілого якраз корча рожі. Був ясний, соняшний червневий день. Квіти замкнулись і не пахли. Корч розрісся ще більше і мармурова лава майже зникла під болотнівкою листя. Але було досить ясно, щоб пан з Кардиняку міг завважити, що Арманда має суглоб долоні пробитий і що поганить красу долоні широка близна. На запит Арманда посміхнулася:

— „На рожу ти присяг, пане; хотіла я тобі помогти дотримати присяги. Отже була я з тобою і з рожею на серці берегла твоїх кроків"...

А ввечері розхилилися пупляхи й одурманюючі пахощі квітів були для них одними з давно незнаних пестощів любови.

Борис Кудрик

„КРІПИСЬ, НАРОДЕ, КРІПИСЬ!"

Враження співучасника з урочистости відслонення памятника о. Віктора Матюка в Карові

Присвята моїй Дорогій Матері.

Неділя третього жовтня. Погідний, соняшний ранок. Небесна блакить стала мерщій скидати сірі облаки й приодягатися в святкову шату. Наш Льва-Город уже прокинувся зо сну.

Спішу на Городецьку під костел св. Анни, де за хвилю від клепарівського боку приїхав своїм самоходом мій щирий друг, проф. Іларіон Гриневецький, а опісля з протилежного боку надійшов д-р Людкевич. Члени хору та інші виконні сили виїхали були вже скоріше — тепер на нас трьох черга в дорогу. І оце всіли ми до самоходу. Мотор рванув мов блискавка в буревію ген через усі закрути Жовківської дільниці та Нового Знесіння — зникали мов гураґаном у безвість змітані села, левади, гаї, узгіря. Куликів — і ще шматочок селами. Щораз більш гористо. Жовква! Вітай, старовинний, симпатичний городе моїх батьків і дідів — і ти, недалекий, також мені рідний манастирний Крехове, пишний зеленню прастарих дібров! І як довга й широка Жовква, віз звільнює біг, немов шануючи повагу манастирного города. Ще трохи селами — вже й Рава Руська. Ах, щораз ближче й ближче до того дорого місця, де жив, творив і на віки спочив Співець „Родимого краю"! Серце тремтить чимось невисказано ніжним та святим — тремтить у ритм пісні гарного минулого. Нехай же верескдива сучасність з її воєнними погро-

зами, з її гидкими алькапонадами та кутєповіядами буде від нас ген далеко, мов за морем! Їдемо на торжество старогалицької пісні, старогалицького духа! Стиха муркочу собі то „Родимий краю“, то „Тужно серцю“, то „З слезою в оці“. А тим часом не счувся, як ми лишили на боці Угнів і, взявши ще найближчий скрут, — опинилися вже між першими хатами Карова!

Хати й хати — от собі як кожнє село — а одначе чуємо, що вже ось-ось недалеко якийсь вид скаже нам пророчисто, в якому ми місці. Зараз за скрутом показалася кінна козацька бандерія з жовтосиніми прапорчиками. Це на прийняття перемиського єпископа Кир Йосафата, що правитиме урочисту Службу Божу. Та й уже народ залягає дорогу щораз більшими гуртками. Ще трохи навпростячки — та й уже видно по лівій руці церкву, коло неї заслонений памятник, а на всьому церковному майдані народу, народу, народу! А дзвони радісно: Вітайте нам! Вітайте нам! Вітайте нам!

Ще скрут — і поволеньки, бо доріжка вузонька, в'їзджаємо на приходство. Вітай, старовинна хатино нашого Співотворця! Вітай кожна „цвітко дрібная“ в малому городчику перед хатою! Вітайте всі доріжки й стежки, що вас потоптали стопи покійного Батька!

Злазимо з воза, ладнаємо манатки — а я записую собі тему майбутнього фортепіянного рондо „Спомин з Карова“ — йдемо до хати, де живе рідня нашого друга, секр. Миколи Дужого. Там споживаємо снідання — й за хвилю на церковний майдан, на Службу Божу.

Кир Йосафат править при співслужбі численного духовенства з поблизьких околиць. Гомонить могутній голос Його Ексцеленції — відповідає гармонійно хор львівської „Сурми“ під залізною кермою мойого щирого друга дир. О. Плешкевича. А оці невмирущі „Аллилуя“, „Святий Боже“ то „Іже Херувими“ Вербицького, „Услиши Господи“ Лаврівського й нарешті — „Да ісполнятся“ самого Матюка не тільки скермовують наші думки перед престіл Всевишнього, але й наповнюють наші серця святою гордістю, що ось то наша Галицька Земля, а головно цей прегарний, великим минулим дишучий її куток, „де срібнолентий Сян пливе“, склав такі пишні квіти молитовного співу у стіп Божих! В обширній проповіді почули приявні багато гарного про життя й заслуги карівського Співця для нашої Церкви й Народу та благодатний вплив його невмирущих пісень. Кінчається Служба Божа — всі купчаться біля памятника — бо починається Панахида. Карівський хор співає жалібне „Святий Боже“ Матюка. Мимохіть із кожної груди рветься голубкою ревна молитва за душу Співця. Та ось і відслонення памятника. В часі вступної промови дир. Т. Мусія, Матюкового друга, спадає сіре полотно й показується викута в білому пісковику постать ангела з лірою. Це справжній символ старогалицької музичної душі, що тужила „туди, де зірки яскраві“, а цуралася всього грубого, низького! Йдуть промови за промовами — о. Трешневського,

пароха Угнова, д-ра Брика, голови матірньої „Просвіти", дир. В. Барвінського й проф. І. Гриневецького від столичніх музичних установ, далі представників нашої інтелігенції поблизьких містечок, вогниста й незвичайно інтелігентно складена промова місцевого селянина А. Сайчука, що дуже яскраво виявляла духову меткість нашого свідомого селянства. Далі йшли письменні привіти, між іншим від карівських емігрантів в Америці, від Музичного Інституту ім. Лисенка в Перемишлі, цьому матірньому городі галицької музики, та ще від коломийських установ. І оце один молоденький місцевий читальняник деклямує з чуттям гарно написаний нашим талановитим Ю. Шкрумеляком „Привіт Співцеві". Останнє слово промовив єпископ. На закінчення хор „Сурми" заспівав могутнє та вогнисте „Кріпись, Народе, кріпись" і з оперети Матюка „Інвалід" — твір так довго всіма забутий. Це пісня незломної віри в велике прийдешнє Народу. І здавалося, що цю пісню співав не тільки хор на підвищенню — співала її кругом уся природа, що колись викохала була свойого Співця — співало й ясне сонічко, що святково присвічувало цій урочистості, співала кожна деревина, кожна цвітка, журчав кожен потічок. Не диво — бо ж Співець підслухав таємні шепоти рідної природи й повязав їх у чарівну низку акордів. На сам кінець місцева трубна орхестра заграла „Боже великий, єдиний".

Розходиться народ із майдану — а ми, учасники, йдемо на спільний обід на приходство. Старші громадяни зайняли місця при столі в сальоні, де то кілька десяток літ тому наш Пісняр мав свій фортепіян і при ньому творив свої невмирущі мельодії — молодь, а з нею й члени хору засіли при окремому столі на городі. Під час обіду лунали співи — то „Гуляли" й „З окрушків" О. Нижанківського, то різні народні й стрілецькі пісні. Напроти мене поважний, сідоглавий сеніор довколишнього духовенства з добрячо всміхненим обличчям — о. Городецький з Потелич почав розказувати дещо з часів, як ще був учнем-хористом Матюка, як вони співали понайбільш Бортнянського. По обіді Преосвященний поїхав своїм самоходом у двір до дідички в супроводі кінної бандерії. А невдовзі ми стали збиратися до читальні на святковий концерт. Дорога вела знову через церковний майдан. В заграві заходячого сонця, серед цвинтарних мелянхолійних сосон памятник, обложений з долини горою вінців, виглядав якось так дивно мрійливо, мов ті тужливі ліричні пісні Покійника. Будинок читальні геть на другому кінці села, недавно поставлений, великий та гарний, на ньому вежа з годинником. Можна би назвати — карівський ратуш. Біля входу вписуємося всі в пропамятну книгу. Невдовзі заля в щерть виповнилася, а в самому першому ряді на почесному місці сам Преосвященний. Над естрадою пишається прегарний портрет Матюка кисти Труша. Перед першою точкою — вступним словом д-ра Людкевича — хор „Сурми" представив себе своїм „Кличем" (моєї композиції до слів одного з членів хору). Д-р Людкевич, наш піонір відродження старогалицької музики, кіль-

кома ядерними рисами змалював постать Матюка на тлі своїх часів та суспільности. І оце хор „Сурми" розпочав властиву програму повною життєвих радощів, репрезентаційною піснею Матюка „Руська пісня благовістна!" Гомоніла пісня „чародійно", „звуком соловія". По короткій моїй доповіді про життя й творчість композитора хор відспівав настроєву, а давно вже призабуту пісню „Під осінь" і вві знані кожньому з нас із дитячих літ: „Чом так скрито" й „Крилець!". Після перерви знову хор — народні та старогалицькі пісні в обрібці Матюка: ніжне „Чи сеж тая криниченька", сумом вбогих сільських стріх та верб надихане „Змарнів я", жартівливе „Бодай ся когут знудив", любовно тужливе „З тої гори", й нарешті завадіяцький „Ревуха", що його двічі повторено! Якраз у виконанню ось таких знаних, уже навіть у простолюддю закорінених пісень дирігент Плешкевич показав одну з дуже цінних виконавецьких рис — здібність влити в стару, здавалось би, вже аж надто оклепану пісню, нового життя. Пригадується вислів котрогось великого оперного співака минулого століття, що найтрудніше заспівати не якусь вибагливу арію, але якраз просту народню пісеньку. Зявляється на естраді наш улюблений оперний тенор д-р В. Тисяк — і під мій фортепіянний дострій полилася вічно цвітюча й пахуча „Цвітка дрібная", невмируще, як краса нашої природи, „Родимий краю" й сильне своїм виразом та не менш цікаве будовою, призабуте „З сльозою в оці відійду" — написане в дусі оперних арій Глюка. Співак співає зо справжньо старогалицькою, щирою простотою, без крихти італіянізуючого патосу — я акомпаньюю зворушений і гляджу в погідне обличчя композитора на портреті. Це була хвиля, коли його дух завітав над нами всіма! „Цвітку" мусів співак повторити, й це був пречистий доказ невмиручости цієї пісні, дарма, що вже маємо від часів її появи до тепер неодну новітню, а добру пісню. Ще в останнє виступив хор із трьома Матюківськими піснями патріотичного змісту: „Не згасайте ясні зорі!" (з оцим сьогодні таким дуже на часі „Днесь Галиче честь твоя!"), досіль майже нікому не знане, а незвичайне своєю гармонікою „З трехвікових могил возстаньте" та ще раз могутнє „Кріпись, Народе" з „Інваліда", цього разу вже з фортепіянним достроєм. На кінець залунав на залі з сотні грудей гимн „Ще не вмерла". Розходимося. На дворі небо пишно роззорілося. Спішимо знову на приходство, на спільну вечерю. По дорозі розмовляю з різними друзями та знайомими, як би то якнайбільше таких імпрез старогалицької музики влаштувати в нас і чи не можна би так наприклад у часі мясниць улаштувати стилевих вечерниць у точно збереженому старогалицькому стилю, й розуміється, в залях львівського „Народнього Дому". То знову, щоб наприклад цілих „Підгірян", чи цілий прольог до „Інваліда" так змогти награти на грамофонні кружки — й багато, багато подібних ідей.

Вечеряємо знову в сальоні приходства. Сиджу саме коло доньок композитора. Розмовляємо, розуміється, про нього. І знову

веселий гамір, співи — до ночі. А на ніч хто відїхав додому, а хто куди пішов ночувати. Я знову попав у трійку — але вже з дир. Барвінським та д-р Тисяком, і ми поїхали до Угнова. Там у привітній хаті о. пароха Трешневського для нас сердешня гостина й нічліг. Ранішнім поїздом вернулися ми до Львова.

Карівська урочистість показала наглядно культурний зріст нашого освідомленого села, ідейність і справність його провідників — але й ще щось більше. А саме, що староґалицька музика, чи анонімова півнародня пісня, чи твори чільних тодішніх композиторів, це не якийсь музейний обєкт, не справа якихось замкнених у собі мрійників-фантастів, що тікають від реального життя, а навпаки — це велика реальна дійсність, велика живучість і актуальність, оруддя духового підйому не тільки інтелігенції, але й народніх низів. В найновішій добі, коли передвоєнний народницький санкюльотизм Драгоманівської школи уступає щораз скорішим темпом перед поширеним і поглибленим поняттям патріотизму-державництва, в добі великих релігійно-народніх свят, католицьких установ для молоді та археольоґічних відкрить із княжої доби погідна староґалицька пісня стає майже знаком часу. Зокрема ж біжучий 1937 рік перейде до історії під знаком двох золотих К. Крилос і Карів. Дві такі світлі події в культурному життю Галицької України. А коли подумаємо собі про оцей теперішній зріст народнього життєвого розмаху в усіх ділянках, опромінений Божим благословенням, вимоленим устами всього народу по цьому боці Збруча — з душі рветься Матюкова пісня, пісня минулого, сучасного й майбутнього заразом:

Кріпись, Народе, кріпись,
Бодро і сильно держись!
Хоч зло шаліє, не упадай,
А честь і віру давню тримай!

Юрко Мушак

ПОСТАТЬ ПРОМЕТЕЯ

у світовій та українській літературі

(Докінчення)

В драматичній сцені „Іфіґенія в Тавриді“ Лесі Українки Іфіґенія сумує за рідним краєм:

Чи можем ми змагатись проти сили
Землетрушителів і громовладців?
Ми, з глини створені... А хто створив нас?
Хто дав нам душу і святий огонь?
Ти, Прометею, спадок нам покинув
Великий, незабутній! Тая іскра,
Що ти здобув для нас від заздрих Олімпійців,
Я чую пал її в душі, —

Він мов пожежі пламінь непокірний,
Він висушив мої дівочі сльози
В той час, як я одважно йшла на жертву
За честь і славу рідної Гелляди.

Іфіґенія попадає в розпуку, в одчаю хоче відібрати собі життя, одначе отямлюється й каже:

Ні це не жарт нащадка Прометея!
Коли хто міг одважно йти на страту,
Той мусить все одважно зустрічать
Тяжкий твій спадок, батьку Прометею.

Сцена ця — це символ людських змагань.

Горда й зухвала „Ніобея" — свідома того, що вона дочка Прометея, тому то її ніщо не всилі зломати:

І хоч у горе закохана, все ж я дочка Прометея.
І милосердя в Тебе не буду благати!
...Тільки очі мої ллють потоки палющії сліз,
Сліз моїх зупинити не можеш ти, люта богине.

Та мабуть найсильніший вплив гордого й незломного Титана відбився найбільше в драматичній поемі „У катакомбах".

Ось як промовляє тут „неофіт Раб":

Мені дарма, чи бог один на небі,
Чи три, чи триста, чи хоч міріяди,
За жадного не хочу помірать,
Ні за царя в незнаному едемі,
Ні за тиранів на горі Олімпі,
Нікому з тих не буду я рабом, —
— — — — — — —
Брати мої, нащадки Прометея!
Вам не орел розшарпав груди горді, * —
Бридкі гадюки в серце упялись,
Ви не приковані на тій кавказькій кручі,
Що з далека сія ніжним чолом,
Про вязня вістку людям даючи.
Ні, ви поховані в землянках, звідки навіть
Не чутко брязкоту кайданів, ні стогнання
Ні непокірних слів...

З цього видимо наглядно, як великий вплив мав на Л. Українку невмирущий страдник, Тітан Прометей. З кожної стрічки гремить тут силою грому незломне завзяття, тому й не диво, що Іван Франко назвав Л. Українку „мужчиною в українській літературі".

Бо ж вона не знає рабства:

Доволі з мене рабства на цім світі,
Я честь віддам Титану Прометею,
Хоч не творив своїх людей рабами,
Що просвітив не словом, а вогнем,
боровся не в покорі, а завзято
і мучився не три дні, а без ліку,
Та не назвав свого тирана батьком,
а деспотом всесвітнім і прокляв...

---

* Пор. Ю. Словацкі „Młoda Polska" 30. marca 1839. „Polska teraźniejsza podobna do Prometeusza, któremu sęp wyjada nie serce, ale mózg i rozum".

Подібно в „Оргії“ з іронією й сарказмом докоряє Антея Федонові, пригадуючи йому „безсмертний образ Прометея“.

До того всього можемо додати ще переклад Л. Українки з Ади Неґрі, де теж вказує поетка на Прометея.

Прометей був для Л. Українки символом революційного духа, незломности, посвяти для народу й віри в упадок тиранії й тріюмф світлої перемоги. Пройнята величчю духа незломного Тітана, Л. Українка хотіла, щоб також її слова

Луну гірську будили, а не стогін,
Щоб краяли, та не труїли серце,
Щоб піснею були, а не квилінням.

В творчості І. Франка зустрічаємося тільки один раз із образом Прометея, а саме в посвяті М. Вороному збірника віршів „Semper Tiro“. Поет каже тут так:

Слова — полова,
Але вогонь в одежі слова —
Безсмертна чудотворна Фея,
Правдива іскра Прометея.

Одначе впливи Прометея гомонять у всіх поемах Франка, „Мойсей“, „Іван Вишенський“, „Смерть Каїна“, „Вічний революціонер“ і в могутній оді „Каменярі“, де цілий гурт каменярів закованих у крицеві пута, й прикованих до скелі — Кавказу, з піднесеним в гору чолом, з усмішкою на устах не дбають про себе, зрікаються особистого щастя.

Образ Прометея стрічаємо також в „Думці“ Данила Млаки (С. Воробкевич). „Зоря“ 1868 ч. 12—13, але тільки як поетичне порівняння.

З новіших письменників опрацював цю тему наново в драматичній сцені „Прометей“ Сп. Черкасенко (Петро Стах), що вийшла в збірці його поезій накладом В-ва „Дзвін“ (Київ-Відень 1920).

Зміст цієї драматичної сцени такий:

Прометей прикутий до скелі, з виразом затамованої муки закинув голову назад і говорить:

Віками йдуть, хвилина по хвилині...
Збайдужів дух мій, занімів,
І тільки хижі клекоти орлині
Ще будять в серці гнів.

Се що?... перед очима мають крила
О, Зевсів кате, ти се? Знов?
Шматуй, точи по краплі кров, —
Його поки — що сила!...

Стрепенувшись, з палаючими очима намагається розбити заліза, кляне Гефайста за його крицеві пута; якби не вони, то він напевно поборов би Зевса, бо чує ще в собі силу, в його грудях ще не згас огонь і він скинув би Зевса з небесних висот до темного Аду. Та хоча б не знати як довго довелося йому висіти на тій скелі серед мук, то Зевс не зможе вирвати з його

грудей крику зневіри! До Прометея доходить лагідний, але журливий спів Океанід, сильний контраст ніжности до мук Прометея.

Але та ніжна, колискова пісенька побуджує Прометея до сарказму; це бачимо й чуємо в самій метриці вірша:

Під землею у долині
Теж блукають тихі суми,
Ледве чутні віють шуми,
Ходять тіні...

У задумі там глибокій
Забуваються страждання,
Никнуть гордії бажання,
Рай той спокій.

Слава ж, Мойро, невблагана,
Що вогонь у грудях маю,
Що спасла від того раю
Ти Тітана!

В сто-крат ліпше загибати
В муках поривів високих
Ніж в спокоях тих глибоких
Жить і...спати!...

Приходить опортуніст Океан і намовляє Прометея до покори. Щоб його переконати, показує йому матір Теміду, яка так промовляє до нього:

Матері, сину коханий,
не забувай.

Вразили муки — кайдани
Серденько в край!

Матері впала на спину
Доля твоя.

Леличку, гордий мій сину,
Муко моя!

Побачивши матір, здригається Прометей, та не зробив так, як зробив пізніше Коріолян. Щоб синівські почування не зламали його, він благає Мойру:

...Мойро, сили дай!
Дай пережить важку хвилину,
Не кидай у одчай..
Ідіть собі... Я не скорюся до загину...

Вони відходять. Прометей запалюється страшним гнівом і силкується перервати ланцюги. Клене Гефайста, що він у рабському страху перед Зевсом прикував його до скелі.

Починається аґон — змагання між хором, що прославляє Зевса, і Прометеєм, що величає юрбу:

Земле занедбана, земле заплакана,
Знову повстане твій вік золотий!
Юрбо зневажена, юрбо заплакана,
Згине, як привид, тиран навісний.

Зевс грозить Прометеєві, що розібє юрбу громами й витопить водою, але Прометей зїдливо відповідає:

Спізнивсь, пан-отченку! Дарма!
Перун блищить, де тисне тьма,
Я ж запалив огонь пожеж,
І бога грізного гординя,
Що досі не знала меж,
Померхне в нім, як миготіння.
Нептун же тим страшний,
хто ходить у долині,
У кого розум при землі,
Я ж думку збудив у людині
І показав дорогу на шпилі!...

На запит Зевса, хто дав йому право служити юрбі, Прометей відповідає:

Хто право дав?
Я не питав...
Мій дух в святій екстазі
З небес приніс їм дар.

Огню божественного жар,
Німих рабів,
Що нидили в зневазі,
З низин повів я до верхів —

І став там рівний між братами,
З юрбою — богом над богами.
За владу ти тремтиш і не дарма!
Юрба іде — і вас нема!

І не лякай страхіттями Тартáра,
З піднятим чолом жди удара,
Бо Прометей
Не вмре у спогадах людей!

Розтинається страшний грім:

Земля тремтить; скеля, до якої прикуто Прометея, розколюється, і він падає вниз. Юрба, що в цю хвилю сходить на гору, підхоплює його й на руках несе до верхівя. Визволений Прометей сяє сонцем у радощах перемоги і з гордо піднесеним чолом слідкує, як тануть у цьому сяєві ясні тіні богів.

Мотив Прометея опрацював два рази Валеріян Поліщук. „Муки Прометея", драматичний вірш, друкований у „Житті й революції" 1927 і в осібній драматичній поемі „Прометей і людство" (Д. В. Ук. Харків 1930).

Малює тут Поліщук відвічну боротьбу двох світів і хоче дати символ поступу й перемоги над заскорузлістю деспотизму й тиранії.

Л. Мосендз написав теж вірш „Прометей" („Вістник", березень 1934). Слід ще згадати і „Дари Прощення" Миколи Матіїв-Мельника („Календар для всіх" 1935).

Поет в ямбах клясичної траґедії малює страшну грозу, серед якої відбувається нелюдський присуд:

Дрижав старий Кавказ, гудів у хмарах грім
І рокоти його греміли над верхами,
І сипався зо скель кремінний гострий лім,
І пил їдкий злягав туманом над ярами.

Бряжчали ланцюги залізних пут гризьких:
Зевеса гострий суд збувався по наказу...
Дудніло в глибинах од молотів важких,
Що ними бив Гефайст до гордих стін Кавказу.

Поет вміло й по-мистецьки використав тут звук „р", щоб віддати цілу траґічну сцену закування Прометея, за те, що полюбив гаряче людський рід:

За те, що полюбив гаряче людський рід
І смертним забажав воскресення й обнову,
І світло їм добув із соняшних орбіт —
За те і на руках і на ногах окови!

І в обоюдь йому кинджал прорізав грудь,
У замках крицевих зовялі дужі руки —
І ноги пройняла страшна морозна лють,
І дика самота закрила в серці муки...

Та духом в страстях тих не падав Прометей,
Яфета гордий син і віщої Теміди:
Він знав, що за добро любов найде в людей,
І світлий день прийде великої побіди!

Бо знав, що із тварин людей він сотворив,
В змаганні учинив титанів із пігмеїв
І їхню нову путь сам сонцем озарив —
І — вічно житиме вогонь той Прометеїв!!

Образотворче мистецтво теж втілювало Прометеєву тему. Появляється він у грецькій штуці вже в 6., або може навіть 7. віці до Хр. Образ, що представляв муки Прометея на балюстраді Олімпійського Зевса, виконав артист Панайнос, але ми мало що знаємо про нього. Описує його Павсаній (V. 11. 2).

Другий образ із муками Прометея намалював славний маляр Парразій (кінець V. в. до Хр.). Він послужив за зразок невідомову маляреві Евантові, а його опис дав нам повістяр з часів цісарства Ахіль Татій. Крім цього зберігся стінний помпеянський фреск, плоскорізьба на капітолінськім саркофаґу в Римі, фреск у віллі Памфілі в Римі, дві мармурові статуї з Перґамону.

З новійших артистів знаний „Прометей" французького майстра Пюві де Шаванна, Л. Джордана (різьба в віденській Академії), „Муки Прометея" віденського скульптора Т. Амборі[1], та „Прометей наших днів" Рамзая Лоджа (Едінбурґ). На цьому образі представив артист винахідника Джемса Ботта, що збудував парову машину й навчив людей користуватися вогнем.

Отже бачимо, що в різних часах, в різних народів, у різних фільософічних чи політичних школах, давній характер міту затрачувався, відходив на другий плян. Прикований Прометей ставав символом незломности, сильної індивідуальности, що виконує

[1]) Пор. „Всесвіт" за 1928 ч. 32.

своє завдання, не зважаючи на жадні перешкоди, не чекаючи вдячности „за свій кривавий труд“, не звертає уваги на опір юрби, для якої посвячується, як Ібзенів д-р Штокман.

Для середньовічних християн був Прометей подвижником, що посилає, як Христос із хреста, молитви за своїх мучителів-катів до неба: „Отче, прости їм, бо вони не знають, що роблять“. Прометеєм стає той, що не вертається з наміченого шляху, випє за свою високу ідею з піднесеним чолом, з усміхненим лицем, подану чарку отрути, як це зробив колись Сократ.

А скільки то Прометеїв записано на сторінках нашої історії, як Байда, Тарас і Остап Бульба, аж до Кальнишевського, а далі аж до Прометеїв наших днів. Тому й не диво, що наша Історія приковує читача, не лише своїми світлими моментами, але навіть напозір понурими, бо притягає та прометейська сила, віра у тріюмф перемоги правди, бо сила тиранів обмежена, — над ними панує невблагана „Мойра“ — цей вічний незмінний Божий лад світу. Звиться силач Геракль і вбє затроєною стрілою свойого лука хижого орла, що виїдає печінку й розбиває серце, розірве крицеві пута, й Прометей, осяяний блиском свого божеського маєстату, засяде у „вольному колі рівних собі богів“.

Софія Старовєйська-Морстінова

НА ІДЕОЛЬОҐІЧНІМ ПЕРЕЛОМІ *

Завдання літератури

Той неспокій, та дезорієнтація, той голод ідеї, а радніше загальности ідеї, відбивається, так як усі великі удари живчика людства, в літературі. Понад сотку літ книжку читали, обливали слізьми, вміли напамять — вона була товаришкою життя, допомогою в праці, — її шанували і поглитували. Сьогодні нарікається загально, що молодь збайдужіла до літератури, і справді, того відношення до писаного слова, що його з молодих літ памятаю, немає сьогодні. Нова книжка не є чимсь великим, важним, потрясливим, поривальнім. Це зовсім зрозуміле. Давніше книжка була народньою трибуною, народнім і політичним чином, була народнім гимном і молитвою, була й провідником життя і виразником найглибшої туги та прямувань, — була з громадянством глибоко зросла, бо висловлювала загальну віру і загальну тугу, бо містила те щось, що так влучно й гарно називає Роман Колонецький „Мітом“. Те поняття міту відрізняє він у своїй цікавій брошурі „Суспільні завдання літератури“ від гасел, програм, навіть від ідеольоґій. Називає мітом загальну віру, що не підпадає дискусії, здібну чуттєво запалити і пірвати... Сьогодні

* Перекладаємо цю статтю з „Przegląd-у Powszechn-ого“ ч. 6. 1936, пропускаючи неактуальні для нас місця. *Ред.*

того міту література не має. І це власне її безідейність, на яку загально нарікається. Не є література безідейна в тім значенню, щоб окремі письменники були людьми без почувань чи думки. Так, повно є гасел, програм, навіть дуже конкретних, але якраз недостає їй міту, а недостає його тому, що міту не має і громадянство.

Я далека від погляду, щоб книжка, твір мистецтва, мала бути практичним провідником по складних справах життя, щоб мала безпосередно служити практичним цілям пропаґанди, переконань і ідей, хоч би найшляхетніших. Завдання літератури інше. Одначе наскільки велика література не була ніколи практичною служницею політичних, суспільних, чи навіть віроісповідних систем і переконань, проте була завжди смолоскипом людської душі в пошукуванню правди, була вогнищем, що запалює людські серця до чину, була акумулятором енерґії. Але щоб бути тим усім, мусить сама палати від нутра якоюсь великою силою, великим віруванням чи неспокоєм, мусить бути сама пошукуванням і тугою...

Бо від літератури не домагаємося, щоб нам вказала, як мають бути улаштовані кооперативи, як управильнене питання слушної платні, або відношення працедавця до робітника. Того довідаємося з економічних і фахових творів. Від літератури домагаємося, щоб розпалювала нам серця любовю справедливости, любовю людини, щоб видобувала нас із приземного еґоїзму, щоб якраз дозволила нам почерез нудні кооперативні білянси, почерез сухі теорії квестії праці і платні, дивитися постійно в найвищу ціль, в ту ціль, для якої віддаємося тим працям і роботам; щоб дозволила нам зглибити правду про життя і людину, помагала нам в світлі тих вічних правд вибирати слушні і корисні шляхи діяння. Такі напр. „Сни про могутність“, що розпалили мріями про героїзм і великість душі цілого покоління, були більшою і кориснішою суспільною службою, як цілі томи, що безпосередно обговорюють суспільні квестії.

І якщо уважно приглянемося до сучасної нашої літератури, спостережемо, що якраз усі ті книжки, що хочуть безпосередно бути суспільною службою, що хочуть нас повчати про слушні і корисні методи діяння, це книжки, які містять найменше правдиво великої ідеольґії, тієї, що здібна душу народу розпалити, пірвати й занепокоїти.

І що передовсім впадає в вічі в тій величезній сьогодні суспільно-політичній літературі т. зв. правого, як і радикального, комунізуючого напрямку — це неґативність тієї ідеольґії. Майже ціла є літературою пятнуючою, шмагаючою, осудливою, що обурюється і критикує, літературою, що намагається повалити щось, одначе майже не зустрічаємо у ній позитивного моменту, моменту віри, прямування до чогось позитивного, не добачуємо навіть того світельця, що в його імя маємо руйнувати.

Вище згаданий автор, Ґонзаґ де Рейнольд* пише так: „Сьогодні якенебудь питання практичної натури — питання платні чи тариф, питання кооперації чи меншости, перемінюється сейчас у питання моральне. А кожне питання моральне перемінюється з конечности в фільософічне питання, а те з черги мусить статися питанням реліґійним". Отже в нашій літературі** того сходження в глиб не бачимо. Досліди затримуються якраз на моральній квестії, що одначе є практичним питанням і домагається конечно загальнішого узасаднення. Бо моральність, що є наче реґуляміном діяння, мусить мати фільософічне узасаднення і опертя. До фільософічних квестій сходить у нас література рідко, а до реліґійних майже вже ніколи. Цікавим робом у католицькім громадянстві реліґійна квестія є неначе поза дужками заінтересовань. Не говорю тут спеціяльно про католицтво, ані не хочу сказати, що наша література чи то ворожа католицтву, чи спеціяльно некатолицька. Хочу тільки звернути увагу, як мало має вона метафізичних заінтересовань, як не пробивається у ній ані метафізичний неспокій, ані метафізичне пошукування, як задоволяється вона практичними вирішеннями, не шукаючи їх світоглядових джерел.

Та ідеольоґічна неначе короткофилевість нашої літератури, а навіть короткофилевість нашої ідеольоґічної туги заокруглюється ще виразніше, коли бодай побіжно кинемо оком у велику французьку літературу. Прикмета, що може найбільше в ній впадає в вічі — це її якийсь дивний метафізичний неспокій, якесь якраз неначе відірвання від практичних питань у користь абсолютних заінтересовань. Той метафізичний фермент зустрічаємо у письменників найрізніших типів та найрізніших і суспільних і реліґійних переконань, зустрічаємо його як рід реакції проти матеріялістичних і позитивістичних напрямків. Зустрічаємо його часто в акатолицьких, комуністичних письменників, що шукають якогось метафізичного абсолюту.

Одначе найсильніше і найхарактеристичніше виявляється той великий метафізичний напрям, що віє почерез французьке письменство в її величезній літературі, званій католицькою. Говориться у нас про неї досить багато, але і так не усвідомляємо собі її ширини й важности. Здається мені, у нас часто підозрівають, що цитовання католицької французької літератури — це скоріш рід тактичного діяння католиків, що з труднощами виловлюється кілька письменників і їх ставиться як будуючий приклад. Тим часом є зовсім навпаки. Claudel, Mauriac, Bloy, Psichari, Rivière, Péguy, Bernanos, Malègue, Madaule, René Shwob, Bauman, James, Rops, Massis, Cazin, Ghéon, du Bos, Brémond — це список, що імпонує вже своїм числом, а напевно зовсім не вичерпує всіх католицьких письменників, це передовсім майже всі такі прізвища,

* Ту згадку з технічних причин ми пропустили при перекладі. Йде про його книжку „L' Europe tragique". *Перекл.*

** Мова про польську літературу, одначе назагал те саме можна сказати і про українську. *Перекл.*

що мали величезний вплив на сучасне життя, на сучасну ментальність Франції. Що це також не якийсь відокремлений парнас — замкнений в окремій „splendit isolation", відтятій від життя доктрині, засвідчує це хоч би величезна життєвість визначно католицьких часописів, оглядів і публікацій. „Колєкція" „La nef" публікує цілий ряд творів, що мають за ціль поглиблювати реліґійні, католицькі світоглядові питання; визначно реліґійний характер мала славна колєкція „Roseau d' or", велика громада пренумераторів гуртується коло такої „Vie intellectuelle", „Etudes", коло такого „Esprit", не говорячи вже про щоденник „La Croix" і про цілу низку реліґійних публікацій. Реліґійні квестії, питання католицької доктрини, католицького світогляду, навіть католицької містики, обговорюється широко й поважно на сторінках прерізних публікацій, звідкиінде зовсім акатолицьких.

Дуже характеристичне для тієї католицької французької літератури також те, що розмірно дуже мало займається квестіями практичними, квестіями моральними й етичними. Її проблєма, і питання, і заінтересовання це куди більше світоглядова квестія, як квестія доктрини, як квестія моральности. Йде про те, як говорив Rivière, чи католицька реліґія правдива чи ні, — все інше вже тільки природна консеквенція відповіді на те питання. Йде про те, де абсолютна правда — говорить ціла велика література. Дуже рідко каже вона нам, як маємо поступати, а завжди і тільки, що маємо робити і в що вірити. З тієї теж причини, що ціла та література власне так мало практична в значенню безпосередньої й наглядної пропаґанди, в значенню будуючого прикладу, чується у нас таке часте квестіоновання її католицької вартости. Одначе дивлячись на розвій того католицького руху у Франції, бачимо і його найбільше практичні наслідки. Бачимо, що якраз те безінтересовне пошукування абсолютної правди мало й має величезний вплив, бачимо, як католицька думка закреслює щораз ширші круги, як від туги, неспокоїв, пошукувань, а навіть сумнівів одних запалюється туга інших.

Відірваний метафізичний неспокій видає у Франції щораз видніші практичні наслідки, а католицька ідея, яку ще так часто вважають у нас за затіснення й обмеження, стала одним з найсвітліших джерел, одним з найбільш оживляючих полумїв французької літератури і духа.

І не могло бути йнакше. Література, почавши міряти людину надприродною міркою, знайшла єдине гідне людської природи мірило, починаючи шукати людських цілей, джерел людської туги, в вічних подихах, діткнула єдино сутніх людських ненаситів, знаходячи людську віру, знаходить у її консеквенції ключ і програму людських діянь та починів.

Того великого метафізичного неспокою у нашій літературі немає. Є щоправда книжки, які ставлять нам важливі питання, але не зустріла я книжки, що ставить питання, чим є людина з рації своєї істоти, які абсолютні її прямування і її цілі,

книжки, що шукає стежок земних почерез простори вічні*. Тільки в поезії зустрічаємо, і то досить часто, нотку релігійних і вічних неспокоїв, туги і прямувань. — Проза не займається ними зовсім.

Чи така дійсність — тривожна? Ні, була б такою, якщо б про неї ми не знали.

Бо що ж інше та зворушлива туга за ідеалом, те шукання його, те мріяння про нього? Це напевно недосит справ землі, це той голос, що вводить людину на дорогу пошукувань вічних.

Доба, що її тепер переживаємо, дуже пригадує мені задушливу і томливу добу, що її переживала французька молодь в останніх передвоєнних роках, ту добу, коли з розпукою шукали правди, шукали життєвого ідеалу, гідного людини, Psichari, Péguy Rivière. Нашу ситуацію комплікує навичка до довголітнього зматеріялізованого, конкретного ідеалу життя**. Підсвідомо шукаємо чогось анальоґічного, чогось „у тім роді". Помалу мусимо дійти до зрозуміння тієї правди, що єдиний ідеал гідний тієї назви це ідеал абсолютної правди, що той ідеал, який в тиші перебудовує кожну душу від середини, це теж ідеал, що творить і формує всякі системи, політичні і суспільні, моральні, культурні і мистецькі, що єдина правда, яка покаже нам ідеали життя, ідеали, що потраплять нас заспокоїти, може на нас сплинути з джерела всякої правди і з цілі всяких задумів — з Бога.

Всупереч усім гаслам, що хочуть зіпхнути релігію до сакристії, всупереч гаслам, що думають, буцімто вона є тамованням культури, ворогом державнотворчої ідеольоґії і ідеольоґії суспільної справедливости, вірю незломно, що власне в релігійнім, в католицькім житті все буйніше розцвітаючім серед молоді, в католицьких уґрупованнях і товариствах родиться і ґрунтується великий Міт нашого життя, велика його ідеольоґія. Вірю, що тепер доростаюче покоління проявить ту свою тугу та прочуття і в літературі і в житті, бо вірю, що великим, всеогортаючим ідеалом, ідеалом, що за ним так зворушливо тужить теперішня молодь, може бути тільки метафізичний ідеал абсолютної правди й абсолютної любови. Єдино він найкорисніше і найслушніше уформує від середини ціле наше життя, він своїм світлом вічним показуватиме нам найсправедливіші, найповніші любови форми дочасного буття, він показуватиме цілі єдино гідні обняти й пірвати без решти душу людини.

---

* Авторка говорить про польську літературу. Якщо йде про українську, то такі літературні твори дає нам о. д-р Г. Костельник та Н. Королева. *Перекл.*

** Авторка має на думці ідеал незалежности Польщі, про що говорила в пропущених нами місцях. *Перекл.*

РЕЦЕНЗІЇ

В. Щурат: **Історичні пісні**, з передмовою М. Струтинського, Львів, 1937, Українська Бібліотека ч. 54. 16⁰, 128.

Давня збірка В. Щурата з 1907. р. вийшла в „Українській Бібліотеці“ І. Тиктора новим виданням, доповнена поезіями з нашої найновішої історії, а саме з часів великої війни.

Поезій з перед тридцяти років не можна мірити сьогоднішньою міркою. У свій час літературна критика сказала вже про них своє слово й сьогодні книжка нашого визначного та вельмизаслуженого поета належить уже до історика літератури, а не до рецензента.

Ми можемо хіба тільки висловити вдоволення, що в новому, популярному виданні ці історичні пісні промостять собі легше шлях у народні маси, щоб стати для них здоровим, корисним кормом. Сьогоднішня поезія в 99 відсотках зовсім не зрозуміла для широких кол читачів. Інтелігентний селянин не візьме до рук книжки Антонича, чи Косача, хоча так радо читав Шевченка Кривда йому, що сьогоднішні поети неначе забули про нього й його потреби. „Історичні пісні“ Щурата привітає напевно радо, бо в них зустріне знайомі вже йому з історичних повістей постаті князів — Святослава, Володимира, Ярослава Мудрого й Ярослава Осьмомисла, отаманів — Підкову й Сірка, а може віднайде й свої власні думки та переживання в поезіях із воєнної хуртовини. Минуле України в мистецькій обрібці Щурута глибоко западе в душу молодих читачів, котрі напевне неодну „пісню“ вивчать напамять та деклямуватимуть при нагоді різних народніх святкувань.

Книжку попереджає передмова М. Струтинського, що подає короткий життєпис та огляд літературної діяльности автора. Гарна обгортка рисунку Е. Козака доповнює симпатичну цілість. *Ю. Редько*

Богдан Лепкий: **Три портрети**, Франко, Стефаник, Оркан. Львів, 1937, Бібліотека „Діла“, ч. 16, 8⁰ 128.

Коли Лепкий напише щонебудь, що має характер споминів, то згори вже можемо бути певні, що це річ гарна та читатиметься дуже мило.

„Снуйся, снуйся, нитко павутини по стерни,
Ніби спомин весняної днини восени,
Ніби тії любі сни, що снились нам колись...“

Ясна річ, ті спомини, ті любі сни, найлюбіші й найцінніші для того, хто сам їх пережив та чию осінь вони озолочують. А проте і для посторонньої людини, для читача, в них криється немалий чар. Неначе справжні нитки „бабиного літа“, осотують душу сьогоднішньої людини елегійні згадки про колишній світ наших батьків.

Після гарячкової біганини в напруженому темпі повоєнних життєвих обставин милий відпочинок находять наші розтрясені нерви у затишку старої священичої оселі, коли при „стоячій“ каві доброї їмості засяде біля нас з одного боку Марко Мурава,* а з другого Іван Франко й почнуть живу, але як же відмінну від сьогоднішніх, дискусію—спір про творчість Корнила Устіяновича... Забронзована вже сьогодні для молодшого покоління постать Франка під пером оживає. Замість „великого каменяря“, „Мойсея українського народу“, ми наближаємося інтимно до симпатичної, „невеликого росту людини в гарнім шлюсроку й вишиваній сорочці“, що сидить за столом і пє каву, то знов казкою вколисує на сон дитину, чи в доброму настрої приспівує народню пісню.

Не менш симпатичні, а подекуди може й цікавіші, два інші „портрети“, Стефаника та Владислава Оркана. Лепкий веде нас у ту духову лябораторію, де повставали „Камінний хрест“ та інші перлини Стефаникової музи. Стефаник *„брав тему у свою кріпку, хлопську руку і витискав з неї всю воду. До останньої краплини. Лишався сам „мнякуш“. З того мякуша він своїми жилавими пальцями формував постаті людські з таким виразом трагічного терпіння, що нагадувалася ґрупа Ляокоона“.*

---

* Літературний псевдонім о. Сильвестра Лепкого, батька автора книжки.

Мабуть тяжко за кращу синтезу Стефаникової творчости. Міг її дати тільки щирий друг, приятель, що зустрічався з автором „Камінного хреста“ в часі найбільшого розцвіту його духових та творчих сил, бачився з ним трохи не щодня та стежив за процесом його тяжких творчих зусиль.

„Хлопський син“ із Русова сприятелювався у Кракові з другим „хлопським сином“, гуралем Орканом із Поремби. Але не „хлопське“ походження, тільки справжня культура звела їх разом та приєднала до них іще й „попівського синка“ Лепкого. Висока культурність дає змогу представникам двох розєднаних народів зійтися разом, взаємно один одного розуміти та шанувати. Оркан — це не тільки польський письменник, але й щирий приятель українського народу, що намагався познайомити польську суспільність із українцями й українською літературою. (Перекладав на польську мову чимало творів українських письменників і видав антольогію „Młoda Ukraina“). Тому цікавий для нас його портрет, нарисований Лепким.

„А може ми забагато про себе нагадали, а замало про них?“ — Побоюється Лепкий у поетичній передмові. — Зайве побоювання. Ніхто не погнівається на симпатичного автора за те, що побіч трьох портретів намалював іще четвертий — власний. *Ю. Редько*

Іван Филипчак — **Братня любов кріпша від камінних стін.** Повість з життя загонової шляхти з початку XX. віку. Самбір 1937. Накладом Філії Товариства „Просвіта“ в Самборі.

Проф. Іван Филипчак і плідний і актуальний повістяр. За неповних десять років (від 1927. р.) випускає він свою девяту повість. Теми до них бере або з нашої славної бувальщини, або підшукує актуальні „злободневні“ теми, які звучать немов голос в дискусії в справах, що хвилюють наше громадянство в даній хвилі. Такі актуальні повісті проф. Филипчака це: „За вчительським хлібом“, „Кульчицький, герой Відня“ і такою повістю є і його найновіша „Братня любов“. Це також немов голос в дискусії на теми перетягання нашої ходачкової шляхти на латинство і польськість. Річ під цю хвилю дуже актуальна й модна. Автор зображує події ще буцімто за Австрії, але в дійсності це справа теперішніх днів. Акція ціла відбувається в селі Замаринському, де префектує Фелікс Замаринський з загонової шляхти. Інші персонажі повісти це його жінка та їх донька Людміла, що здала гімназійну матуру у Бенедиктинок у Львові. Священики в Замаринському — також шляхтичі, парох Любошинський, „твердого закала“ і сотрудник, о. Вилинський, молодий, енергійний народовець. Є ще крім нього в селі другий українець, „хлопоман“ Гукалюк, попри Людку Замаринську головна особа повісти, що кінчається hеppy-end-ом, подружжям Гукалюка з Людкою. Гукалюкові вдається приборкати горду шляхтянку Людку відповідною лєктурою і розмовами на тему походження, історії і завдань загонової шляхти. Вона переконується до Гукалюка і, не зважаючи на те, що він „хлоп“, не „шляхтич“, виходить за нього заміж.

Акція повісти тягнеться недовго — всього три роки, а також і не широка, бо це історія любови двох осіб, на тлі подій села Замаринське, яке, хоч чисто українське, з населенням греко-католицьким, мусить будувати у себе костелик з матеріялу громадського лісу для кількох зайшлих осіб, а притім бути сіткою на ловлення душ для латинства.

Акція повісти — як сказано — вбога, а також кінець її, подружжя Гукалюка з Людкою, легко передбачити, але все таки повість інтересна, а навіть довгі подекуди „учені“ діяльоги і поучення Гукалюка ще не томлять.

Коли ж беремо повість п. Филипчака як голос в дискусії на тему перетягання нашої шляхти в чужий табор, то книжка „Братня любов“ набирає величезної вартости як знаменитий підручник до контрагітації. Проф. Филипчак на основі великої історії Грушівського, на основі „Актів Гродських і Земських“ та книжок двох таки шляхтичів: Вл. Лозинського: „Lewem i prawem“ та нашого Вячеслава Липинського: „Z dziejów Ukrainy“ і його ж „Szlachta na Ukrainie“, доказує, що загонова шляхта ніколи латинського обряду та поляками не була, а дуже часто як королі так і польська магнатерія гірко її кривдили. Із згаданих книжок повибирав автор найцікавіші та

наймаркантніші місця про нашу загонову шляхту, які обговорюють її ролю в житті нашого народу в XVI., XVII. і XVIII. століттях.

Тому то книжка проф Филипчака гідна якнайширшого розповсюднення, а на загрожені позиції в шляхетські села повинна йти масово. Вона причиниться вельми до освідомлення наших українських шляхтичів і неодному отворить вона очі: „Чия правда, чия воля, і чиї вони діти?“...

о. Юліян Дзерович.

Марко Проклятий. Драма в 5 діях з прольогом і епільогом — пристосував до сцени по повісти Стороженка Петро Мєрчук. Станиславів 1937. Накладом В-ва „Дніпро“, 8⁰, стор. 40.

Драма рамова — з прольогом та епільогом дає в пятьох діях радніше драматичні чи там сценічні картини, повязані з собою історією Марка Проклятого, як каже автор, основаною на Стороженковій повісті. Та тут небагато зо згаданого твору — постать покутника Марка за гріх скоріше схожа з сюжетом Гоголевого „Тараса Бульби“. Тільки тут Марко, що став атаманом козацького війська і попровадив його до бою з Москвою, залюблюється в дочці московського воєводи й тому піддається любовному почуванню та намовам воєводи, покидає облогу міста, що в ньому замкнулися москалі, й переходить до московського табору, вирікається свого народу. Через це гинуть козаки в московській неволі на очах Марка, що, ставши московським старшиною, не користає з нагоди визволити з неволі братів-козаків. Що більше, через його зраду гинуть від москалів його мати й сестра. Про це сповіщає Марка дух батька. Тепер пізнає Марко свій проступок. За зраду батьківщини, за погубу рідні — матері і сестри — мусить Марко каратися по світу, тинятися з важкою від гріхів торбою, показувати кожному цей невиносимий тягар, відстрашувати всіх від такого злочину.

Ідея твору гарна, та сюжет, на якому вона виведена, прикрий. Вже сценічна перерібка „Тараса Бульби“ залишає прикре враження, коли на прикінці драми батько приневолений карати сина карою смерти за зраду. Чи треба вчити любови рідного краю аж злочинними вчинками? Сумний обяв, коли треба відстрашувати від зради, замість показати зразок героїчної посвяти за батьківщину.

Коли долучити до змісту не зовсім добру драматичну будову твору (довгі монольоги, недостача живої акції й образової плястики), приходить на думку, що перерібка літературного твору мусить що найменше дорівнювати вартості оригіналу. А тут автор ледве заторкнув Стороженкові сюжети. Одне лишається у творі: гаряча любов батьківщини і смерть за неї, та не героя.

В. М. Л.

Віктор Осипович: У **Черчі**. Комедія на три дії з місцевими куплєтами. Подія відбувається в 193... р. Львів 1937. Накладом автора. Ст. 36. 16⁰.

Звичайна собі сплетнярська історія, підправлена розводовими містеріями старого інтриганта, це тема комедії, що відбувається у знаному живці Черче, з питоменними загумінковими, а при тім нездоровими історійками. Може й трапляються в Черчі, як у всіх лікувальних місцевинах, подібні історійки, та не знати, чому автор вибрав собі саме таку сплетнярську історію на прославлення одинокого українського купалища. Чи ж не заслуговує Черче на кращу, здоровішу й чистішу морально рекляму?

Автор комедії на три дії з місцевими куплєтами умістив у 193.. рік подію, що пахне скандаликами: До Черча зїжджаються чоловіки без жінок і жінки без чоловіків, старші радники, артистки і смотрики. Починаються романси, заздрощі, а віссю інтриг стає старий радник, що фабрикує анонімові листи, стягає до Черча „покривджених“ подругів на відплату і добру розправу зо спокусниками та зрадниками(—цями). На щастя забагато цих інтриг і самі лікуванці порозуміваються й відкривають інтриганта. Він отримує заслужену кару.

Автор старається по-модерному збудувати свою комедію. Кожна дія має свій заголовок (I — Заговір, II — Алярм, III — Кара), впроваджує до акції багато осіб включно з орхестрою „Ябця“ та місцевими куплєтами, але

на жаль комедія не має не то що доброї драматичної акції, але й сам завязок комедії відразу дає розвязку: вже на початку комедії, коли довідуємося про романсики й розводові інтриги, знаємо, хто їх режисерує. Через те тратить комедія на вартості. Драматична акція не розвинута як слід, без поглиблення характерів і загальної плястики персонажів. Особи виходять на сцені бліді.

Комедія не то що не матиме літературної стійности, але трудно їй за сценічний успіх. *Л. В.*

о. Д-р Андрій Іщак. **Догматика незединеного Сходу.** Частина загальна т. І. Праці Гр.-Кат. Богословської Академії у Львові т. XV—XVI. Стор. 283, 8⁰.

Мусимо щиро радіти з появи кожної нової праці зо східньої ділянки. Чей же питання дальшого розвою й майбутности нашої Церкви залежить чимало від дослідів у цьому напрямі. Це тим конечніше й важніше, що на Заході помітний тепер сильний рух в сторону Сходу. В тому русі повинні ми вести перед і його спомагати.

В ряді праць, які досі появилися в тій ділянці, книжка автора висувається на одно з перших місць та має велике значіння. Річ у тому, що чужинці звикли звичайно зачисляти українських незединених богословів до російських з кривдою для нашої культури. Проти цього промовляють дві речі: 1) Самостійне життя українських земель довший час під своїм власним митрополитом з осідком у Києві в польсько-литовській державі, 2) Таке явище, як Берестейська Унія і звязана з нею полєміка, в чому російські богослови не беруть участи, (ст. 188).

Над питанням розходу між східньою і західньою Церквою працювали досі Гергенретер і Крумбахер. З догматичного боку підійшов до справи перший Пальмієрі. Також цінні праці вийшли заходом Східнього Інституту в Римі, основаного в 1916 р., з-під пера Д'Ербінія, Жіжі, Спачіля. Від 1929 р. стали студії східнього богословія обовязковим предметом у всіх вищих католицьких наукових заведеннях на Заході.

Автор обговорює у своїй праці тільки спірні питання обох церков, натомість спільні поминає мовчанкою, бо їх знайде і так богослов в католицьких догматиках. Угруповання матеріялу історичне в протилежності до систематичного, себто автор переходить окремі історичні доби, а в тих рамцях дієві особи, де при їхній характеристиці висвітлює їх тези, — тому радніше подає історію догм, як догматику в точному значенні того слова, де вихідньою точкою є предмет. На цьому тратить щоправда проглядність самого предмету і його одноцілість, але з другого боку ця метода має свої великі позитивні сторони. Тільки на основі історично-розвоєвої генези розуміємо як слід різниці в правдах віри, розуміємо краще спосіб аргументації й полєміки, достосований до хвилі часу. Такий підхід до справи виправдує ще й та обставина, що в незєдинених немає авторитетного учительського органу, який беріг би єдности православної віри й вирішував спірні питання. Тому й науку незєдиненого Сходу не все можна підтягнути під одну мірку.

Східню незєдинену церкву можна схарактеризувати таким влучним висловом: вона стояла все по середині між католицтвом і протестантизмом, авторитетом перших і свободою других (11. ст.).

В її історії слідні моменти, де вона раз наближалася до Католицької Церкви, то знову до протестантської, що позначилося впливом на правди віри. Протестантський напрямок намагався увести між іншими патріярх Кирило Люкарпіс (ст. 167). Протестантські впливи позначилися також на цілому ряді українських православних полємістів. Вкінці протестантські елєменти впровадив таки до московської церкви Теофан Прокопович (ст. 231), так, що православна церква не могла з них очиститися. Спроба наближення поміж православними та протестантами була ще в недавніх часах теж актуальна. В пізнішій грецькій автокефальній церкві помітні намагання до злуки з англіканською церквою.

Глибші причини роздору східньої церкви від Заходу у хибній науці про найвищу владу в церкві. Ця помилка основується на 28 канові Халкедон-

ського Собору, що є висловом легко укритої різниці між практикою, якою признавано примат Папи, і теорією, якою звільна поволі заперечувано найвищу владу римського патріярха (26. ст.).

Грецька схизма включає в собі єретичні первні вже від початку свого існування (13. ст.).

З роздору, що його довершив Фотій і Керулярій, залишається для нас дуже цікаве питання до вирішення, з якого джерела взяла Русь-Україна христіянство, з католицького, чи незєдиненого. Оборонці Берестейської унії доказували правосильність унійного акту, покликуючись на те, що Русь-Україна прийняла хрещення з Візантії тоді, коли взаємини з Римом були найкращі. Одначе в часі між Фотієм і Керуларієм було напруження, а не замирення. Але проте в оборону Берестейської унії і її правосильности можна навести т. зв. болгарську теорію, що перша церковна єрархія в Україні походила з Болгарії, яка була тоді з Римом зєдинена (86—87. ст.).

Дуже цікава різниця між закидами Фотія і Керулярія: перший намагався видвигати передовсім догматичні різниці між Сходом і Заходом, а обрядові справи й дисциплінарні уважав за другорядні. Керулярій же поступав зовсім протилежно. Він з тих чисто другорядних речей (як напр.: справа опрісноків) кинув гасло до нової боротьби (82 ст., 102 ст.).

Гадки незєдинених богословів про роздор, де лежить, „камінь преткновенія“, слід поділити на три періоди:

1) В XII—XVI. ст. цілу провину складають на латинян за додаток „і Сина“ та опрісноки.

2) В XVI—XIX ст. додають першинські амбіції Папів.

3) В останніх часах все звалюють на амбіцію Римського престолу. (ст. 114—123).

В XV. в. зустрічаємо у візантійській церкві такого богослова як Висаріон, знаний з участи у Фльорентійському Соборі, приятель нашого київського митрополита Ісидора. Свої студії спирає він на Отцях Церкви і пошукує правди, що його приводить до Унії. Належить він до тих рідких богословських умів, що знав цінити й Аристотеля і Плятона в відрізненні від Заходу, де Плятон в богословських кругах був незнаний (157. ст.). Висаріон, цей живий образ унійної ідеї — вірний представник грецької традиції, одночасно син католицької церкви, являється як синтеза Сходу й Заходу (158 ст.).

З українських богословів — полемістів присвятив автор більше місця Захарії Копистенському, якого признає за найбільше спілого полеміста. Його головний твір „Палінодію“ опрацював автор в осібній монографії, тому й розглядає його тут основніше (211—217.).

Друга визначна індивідуальність київської школи це Петро Могила. Він помітно наближився до католицької Церкви, очистивши православну науку з протестантських елементів. Також довершив він реформи київської учености на західній, католицький лад, зберігаючи вірність православній традиції, що має далекосягле значення для дальшого розвою релігійної думки не тільки на українських землях, але й поза ними (218. ст.). Могила привів теж до одностайности розбите церковне життя в питаннях віри й обряду. Його знамените „Віроісповідання“, що збирало в собі правди віри на зразок католицьких катихизмів, діждалося апробати всіх незєдинених патріярхів. Той твір уважають за символічну книгу цілого Сходу. З другого знов боку його „Требник“ клав також кінець всяким обрядовим недомаганням (220— 21. ст.).

З російських богословів висунувся наперед, але на жаль своєю деструктивною діяльністю, Теофан Прокопович. Через нього увійшло в догматику незєдиненого Сходу чимало протестантських елементів. Частинно намагався це опісля направити Протасов, що спер свої досліди на Отцях Церкви. Підручник Теофана Прокоповича заступлено „Віроісповіданням“ Могили (245 стор.).

На кінці книжки уміщено покажчик імен, що тут конечний, бо в цілій праці виступає ціла низка прізвищ, які інакше годі було б скоро відшукати.

В праці обговорив автор тільки візантійсько-словянську групу, яка ще не вичерпує цілого незєдиненого Сходу. Шкода, що автор не означив точніше у вступних поняттях того слова „Незєдинений Схід“, бо в самій передмові

сказано про те заскупо. Але це певне зробить у наступнім томі, бо обговорювана книжка це тільки перший том задуманої праці.

Ми ширше зупинилися над змістом цієї книжки, бо обговорені у ній справи будуть дуже цікаві не тільки для богословів але й для світських як зєдинених так і незєдинених. Український загал дуже мало знає історію церкви, навіть української. Книжка о. проф. д-ра А. Іщака те знання дуже поширить, а що найважніше сильно його поглибить і науково угрунтує. Одночасно вона накреслює напрям для дальших дослідів у тій ділянці.

Читаючи „Догматику незєдиненого Сходу", відчуваємо відразу, що перед нами книжка визначного знавця свого предмету, який знає його не з другої руки, а просто з джерел, який вміє глибоко увійти в суть справи, заналізувати її, та р бити влучні спостереження і давати синтетичні заокруглення. Шановний автор це один з найкращих наших знавців Сходу, що згуртувалися при Богословській Академії.

о. В. Фіголь

Р. Д. Савчак — **На розпутті**. Історія одної родини. З передмовою Л. Нигрицького. Львів 1937. „Українська Бібліотека". Ч. 57. Видавець Іван Тиктор. Стор. 128, 16⁰.

У короткій повісті, трохи не зовсім викінченій під композиційним оглядом, зображує молодий автор історію однієї інтелігентної рідні, схоплену живо з сучасного життя. Недібране подружжя живе разом, бо мусить жити для добра дітей. Батько дбає про матеріяльну забезпеку рідні, але поза цим не зазнає ні крихітки життєвих радощів та родинного тепла, ні тієї подружої романтики, що творить родинну гармонію й щастя. Цього не дає йому жінка, що бачить свій родинний ідеал у безустанному піклуванні чотирма дітьми та у власному самовідреченні Все для дітей, нічого для себе. Та інстинктовна нерозумна любов каже матері дозволяти дітям на сваволю. Дбайливість про матеріяльні вигоди усуває зовсім морально-етичний момент у вихованні. Це й охолоджує батьківську любов чоловіка, залишає в нього тільки моральний обовязок дати дітям поживу й одежу та й заганяє його передчасно до гробу. Овдовіла мати зуживає залишений маєток і працю своїх рук на виховання дітей. І далі недостає їм глибших етичних засад. Кожна дитина витворює для себе свій світ, свої ідеали, нехтує матірю, а знає її тільки тоді, коли треба грошей на життя. Тому сходять діти на розпуття. Найстарший син марнується у вязниці за нерозумно поведену конспіративну роботу, другий уже як студент фільософії не бачить нікого з рідні поза своїми комахами і хробаками, третій як музика божеволіє після написання дивовижного музичного твору. Тільки наймолодша донька, що відчуває найбільше привязання до матері (ще більше мала його для батька), дбає про братів і осліплу від надмірної кравецької праці матір. І вона пропала би серед такої рідні, як би не знайшла свого взаємного ідеалу в товаришеві божевільного брата, повнім життєвої енергії й радости, запалу й віри до праці. Цих двоє піде добрим життєвим шляхом, а решта рідні зійде на манівці, принаймні автор каже догадуватися такої розвязки історії цієї рідні. У повісті знаходить читач розумну осторогу перед згаданим розумінням життя, осторогу і для батьків і для дітей.

Сюжет повісти потрактований реально. Це картини з життя. Тому й не схоплені вони у викінчену повістеву форму. Та характеристика осіб досить виразна й плястична. Читаючи цю повість, бачиться у згаданих особах неодну знайому людину, хочеться сказати: раци Бога, не поступай так, як персонажі повісти. Хоч невеселий у ній сюжет, та багато вчить, зєднює читача безпосередністю опису й живістю оповідання. Тільки щоб не було часом за багато авторового говорення, треба би більше чути мову повістевих осіб.

Слід ще згадати, що вінєта на обгорці роботи Є. Козака не пересічна, гарно скомпонована. *В. М. Л.*

З ПРЕСИ І ЖУРНАЛІВ

S c h ö n e r e Z u k u n f t (7. XI. 1937) подає, що Ернест Ратефорд, славний англійський фізик, великий відкривець у ділянці науки про атоми, проф. унів. в Кембріджі і лявреат Нобля, в своїй покорі перед Богом сказав такі

слова: „Людина науки, що відкриває тайни існування, не може сумніватися в Бога. Це лише так помилково думають ляїки, немов учений, що знає більше за інших про тайни існування, мусить бути тому недовірком. Навпаки: наша праця зближає нас до Бога; вона зміцнює ще більше нашу покору перед тією гігантичною силою, перед якою всі людські вчинки це ніщо, навіть якщо б вони видавалися на землі величезні".

The Lutheran: Німецькі портретисти і фотографи дістали гострий наказ, що від тепер не вільно їм малювати ані світлити родин, які мають менше, як четверо дітей, бо менші родини означають „невблаганий занепад народу".

Dziennik Polski, з 22. VIII. с. р. в своїм додатку „Krytyka i Życie" пише про творчість Наталени Королевої так: „Всі твори Борковської-Королевої відзначаються гарною й барвною мовою, живим кольоритом і безпосередністю у відтворюванні природи, а вкінці глибокою простотою почувань, просякнутих правдивим християнізмом. — Як тематика творів авторки, так і спосіб схоплення предмету виявляють непересічну письменницьку культуру".

Мета ч. 45. с. р. — Сторінка українського жіноцтва: Та ж характери треба виховувати. А як нині? — питає Е. Монсоль. — Давніш дитина ніколи не відважилася б сісти у вагоні чи в диліжансі, коли бачила б, що старші особи стоять. Сьогодні ж мама чи бабуня, як тільки углядять вільне місце, — зараз поспішають посадити свого 7 — чи й 12-літнього синка або внучка. Самі ж будуть стояти... Як же можуть зробитися коректними, вихованими людьми ті, кого з дитинства привчають шукати вигод і зручностей насамперед для себе? При виході зо школи школяриків чекають матері. Відбирають у синочка книжки чи торбинки й несуть самі. А синок, засунувши руки в кишені, йде порожнем, завжди трохи випереджуючи маму, щоб виглядало, ніби книги несе за ним служниця. Як же, ставши дорослим мужем, ставитиметься такий індивід до своєї дружини, як оцінюватиме „жіночу працю"?

А як дбатиме про її „права"?! А гіпер-модерна мама повторює за Америкою: — Все для дитини! Все — для „її величности — дитини"! Життя ж вимагає чогось іншого: дисципліни, відречення, обмежень, зменшування наших вимог і забаганок. А це зможе тільки характер.

Коли ж характер, — то й виховання. А коли виховання дітей, — то треба бути й вихованою мамі.

Мета (ч. 43, 7. XI. с. р.): Культурницький (в культурі) більшовизм тим небезпечніший від більшовицького „будівництва" в рамах совітів, що він притаєний, і при тому має все таки якусь духову, ідеольогічну закраску — а тим часом у більшовизмі в стадії реалізації вже зовсім ясно переважає матеріялістично-механістичний первень. Тому теж коли католицький світ поборе прояви культурницького більшовизму в Европі — тоді вже нічого йому боятися московсько-жидівських руїнників з Кремлю. Бо, як каже згадуваний о. Мукерман, хоч католицтво і не може випередити більшовизму в його божевільному механічному розмаху, то зате воно може тактові більшовицької машини протиставити живий ритм життя. „Католицтво ніколи не гонило по полях історії наче Тамерлян; воно ішло поважним, урочистим кроком. Ритм церковного року згармонізований з великим ритмом природи. Наука про цвітучу винницю має таємний звязок зо щораз повертаючою весною. Наш ритм сильніший від такту машини, а тому й наша „магія" сильніша від більшовицької Порівняймо католицтво з церковною процесією, що йде у мандрівку століть. Автомобіль її випередить, він розвине куди більшу швидкість. Але ось погоня за рекордами захопила чоловіка з авта, і вже лежить він розбитий на шляху. Процесія його дожене і пережене, хоч вона йде поволіше".

Та ця імпонуюча певність себе, якою католицтво відзначається, не повинна нас стримувати від активности в поборюванні як самого більшо-

визму, так і його підготовників — усякої масти діячів культурницького більшовизму. Навпаки, необхідність твердої боротьби має проникнутм нас усіх, а певність себе додасть нам відваги і сил.

Діло (18. XI. с. р.): Генерал Франко зложив перед представниками преси ось яку заяву: „Боронимо церкву, релігію та християнську цивілізацію, тому католики всього світу повинні підтримати наш рух. Ми є прихильники суспільного добробуту — в господарських справах кермуємося наукою католицької Церкви... Ген. Франко згадав, що в національній Еспанії скасують закони, які заборонили чернечі чини, навчання релігії, сконфіскували церковні добра. Церкві привернеться забудовання, духовенство дістане грошеві засоби, необхідні до сповнювання своєї місії. Всі університети дістануть катедри теольогії.

Свою заяву закінчив ген. Франко словами: „Католицтво було і буде справжнім знаменем Еспанії".

Tęcza (ч. 11. 1937: Стаття „Katolicyzm społeczny", стр. 8.): „Автор розправляється там із твердженням, немов би католицтво зо своєї природи було релігією містиків, що втікають від природного світу... Знаємо також, що новочасна теольогія готова замкнути перед людиною брами неба, доки аж вона сповнить свою ролю на землі. Природний світ, земля як оселя людини це не місце кари, а життя на землі це не тяжкий допуст Божий, матерія це не зло в собі. Підметом зла є тільки сплямлена людська природа, а земне життя це дорога до очищення, з глибини християнської ідеї — дорога до радости. Чи ж тому може бути воно життям в апатії, детермінації і однобічним обминанням світу? Життя повного католика може й мусить бути творчістю. Мусить і має бути — в постійнім перетворюванню світу — невпинним перетворюванням (доконаленням) власної особовости. Ціль земного життя — проповідує теольогія — це зєдинення сотворіння з Творцем, а „Творцеві хіба не мусить бути приємно єднатися з першимліпшим неохайником" (слова одного робітника).

Отже суспільне католицтво це вислів динамічного католицтва за окресленням Бергсона — яким його сотворив його Творець і відтинається виразно від католицтва статичного, консервуючого, яке творять собі самі люди. І це якраз важне, що суспільне (динамічне) католицтво є для його визнавців реалізаційною системою. Хоче бути в наших саме часах рухом, хоче бути живою течією, що визволяє збірну душу католицтва з-під впливів індивідуалістичного лібералізму, несе з собою переміни понять про ідеал людини, а теж про ідеал організації суспільного життя".

Енцикліка Папи Пія XI. „Divini Redemptoris": „Незломну маємо надію, що та завзятість, з якою сини темноти вдень і вночі пропагують фальші свого безбожного матеріялізму, спонукає синів світлоти подібно ревно, а навіть ревніше боронити Маєстату Божого".

Doniesienia Akcji Katolickiej, ч. 11 с. р., стр. 153: Здається, неначе б надходила година проби Якщо пересічний католик буде надалі в збірнім житті недбалий і холодний, то може сповнитися на нім погроза слів в Обявленню св. Івана (III, 15—16): „Знаю твої діла, що ти ані зимний, ані гарячий. Коли б ти був зимний або гарячий! Але що ти літний, і ні зимний, ні гарячий, викину тебе з моїх уст".

НОВІ КНИЖКИ

Поезія

Вол. Переяславець: Пісня про минуле України. II. ч. вірш. історії України. „Укр. Дітвора" Л. 1937, 16⁰.

О. Подільський: Похвала народнім строям. Тернопіль 1937, стр. 54. 16⁰.

A. Klein: Mein Ukrainischer Albom. Збірка перекладів жидівською мо-

вою з української народньої творчости і письменства.

Белєтристика

Ю. Косач: Чарівна Україна. Істор. оповід. Л. 1937. Бібл. „Дзвонів“, 16⁰, 144. Обг. С. Перебийноса.

Ю. Косач: 13-та Чота. Станисл. В-во „Дніпро“, ст. 126.

Ми. Літературний неперіодичний журнал VII. Осінь 1937, 16⁰ 224.

Л. Мосендз: Людина покірна. Оп. „Укр. Бібл.“ 1937, 16⁰, 128.

Ф. Дутко: Дівчата очайдушних днів. Бібл. „Діла“, Л. 1937, 8⁰, 188.

„Чорна Індія Молодої Музи“. — Новелі девятьох. Бібл. „Діла“. Л. 1937, 8⁰, 182.

М. Хвильовий: Вибрані твори. Ред. і вступ Б. Т. Романенчука. Обг. С. Гординського. „Укр. Книгосп.“, Л. 1937, XXXI + 224.

І. Зубенко: За кулісами життя. Новелі. Коломия 1937. В-во „Ока“, ст. 128. Обг. В. Дядинюка.

І. Филипчак: Братня любов кріпша від камінних стін. Пов. з життя загон. шляхти з поч. XX в. Самбір 1937, 8⁰, 231. Накл. Філії „Просвіти“. Обг. Ю. Т. Кульчицького.

Р. Д. Савчак: На розпутті. Історія одної родини. „Укр. Бібл.“ Л. 1937, 16⁰, 128.

О. Івах: Голос землі. Повість з життя укр. хлібр. Канади. „Вид. Спіл. Кан.“. Вінніпег 1937, 8⁰, 92.

Дитяча література

О. Квіт: Шість вказівок. Опов. Накл. „Нашого Приятеля“. Л. 1937, 16⁰, 31.

О. Цегельська: Оповідання. Вид. „Світ Дитини“ Л. 1937, 16⁰, 80.

Драма

Т. Шевченко: Катерина. Драма в 6 відсл. Інсценізував Є. Рудий. В-во „Чмелик“ Л. 1937, 16⁰, 32.

В. Юрченко: Блудний Син, драма на 5 д. з визв. змагань укр. нар. 1919—1921. Рівне 1937, 8⁰, 60.

І. Манчуленко: А молодість не вернеться... Пєса на 3 дії. Театр. Бібл. В-во „Русалка“ Л. 1937, 8⁰, 30.

С. Перський: Чудо св. Николая над половчином. Удрамат. в 3 д. староукр. лєг. з кінця XII. в. Накл. В-ва ЧСВВ. у Жовкві. 1937, в. 16⁰, стр. 40.

Ю. Шкрумеляк: Святий Миколай на селі. Сценки, деклямації та пісні. (І. ч. для дітей, II. ч. для дорослих). „Укр. Театр“, вид. книг. НТШ. Л. 1938. 8⁰, 32.

Т. Курпіта: Небесний Гість. Святомикол. карт. для молоді. „Універзум“ Л. 1937. 16⁰, 16.

Ю. Шкрумеляк: Велика сільська ревія — веселий вечір „Берім біду за роги!“ — Вид. Книг. НТШ. Л. 1937.

Р. Леонтович: Сценічні образки для молоді. Бібл. „Ранок“, І. Тиктора. Л. 1937, 16⁰, 32.

Релігія — теольогія

о. М. Кравчук: Приповісті Ісуса Христа. 2. вид. Вид. ЧСВВ. у Жовкві 1937, 16⁰, 96.

Т. Коструба: Пресвята Богородиця Цариця України. У 900-ліття віддання в Її високу опіку українського народу кн. Я. Мудрим. (Її культ впродовж історії). Л. 1937. М. 8⁰, 36. Накл. Марійського Т-ва Молоді.

о. Ст. Гарасовський: Короткі катехитичні науки на основі пропов. о. І. Євангелиста Цольнера. Ч. І. Накл. ЧСВВ. у Жовкві. 1937. 8⁰, 320.

о. С. Ковалів: Вічне Місто. Накл. оо. Василіян. Жовква 1937, 8⁰, 117.

о. М. Марисюк ЧСВВ: Митрополит Йосиф В. Рутський. (В 300-ліття його смерти). Накл. оо. Василіян у Жовкві. 1937. 16⁰, 58.

о. д-р Й. Скрутень ЧСВВ: Справжня причина Рутськівських торжеств. Л. 1937, 8⁰, 5.

о. Р. Лукань, ЧСВВ: З сьогорічних торжеств у честь митр. Рутського. Л. 1937, 8⁰, 6. (В Улашківцях, Відні, Римі, Львові й Перемишлі).

Кров за віру. Сторінка мучеництв Укр. Кат. Церкви в Канаді. Бібл. БУК-а, Йорктон, Саск.

о. Р. Лукань, ЧСВВ: Перші українські Марійські Дружини. Л. 1937, 8⁰, 5.

Т. Коструба: Православне духовенство. (Його роля в укр. нац. відродж.). Накл. Укр. Кат. Орг. Л. 1937, 16⁰, 40.

Спомини — ідеольогія

Ю. Тютюнник: Революційна стихія. Кварт. „Вістника“. Л. 1937, 16⁰, 96.

Д-р К. Левицький: Українські політики. II ч. (1907—1914 рр.) Л. 1937. 16⁰, 108.

Д-р Я. Ярема: Українська духовість в її культурно-історичних виявах. Л. 1937. Накл. автораа. 16⁰, 80.

(Докін. на 3 стр. окл.)

М. Ковалюк: Комуністичні божки і забобони без маски. В-во Рекорд, Л. 1937, 6⁰, 312.

Соловки — острови мук і смерти. На підставі споминів соловецького вязня М. Цибульського. Християнська книжка. Вид. „Мета“ Л. 1937, 16⁰, 32.

Ф. Аляхнович: 7 літ на соловках. Спомини білоруськ. діяча. Л 1937, Накл. „Діла“. 8⁰, 168.

Г. Ф. К. Гінтер: Лицар, смерть і чорт. Геройська мисль. Вступ та переклад із 4. вид. Р. Єндика. В-во „Прометей“ Л. 1937, 8⁰, 164.

С. Стецик: Ідеольогія й організація. Вид. „Проміні“. Накл. О. Стецишина Л. 1937, 16⁰, 64.

Р. Брут: Фашізм. В-во „Проміні“. Л. 1937, 16⁰, 32.

М. Гетьман: Куди стреміти? Ідеольогія укр. робітника. Торонто, Канада 1937, 16⁰, 32.

Підполк. В. Євтимович: Ставлення в Гетьмана. Уривок зі спом. Накл. „Укр. Робітника“. Торонто, Канада 1937, 16⁰, 16.

В. Мартинець: Забронзовуймо наше минуле. „Укр. Слово“, Париж 1937, 8⁰, 32.

Більшовизм — катівня народу. Вид. Брацтво Укр. Кат. Канади. Йорктон, Саск 1937, 16⁰.

Wł. Bączkowski: Grunwald czy Pilawce? Warszawa 1937. Wyd. „Myśli Polskiej“. 8⁰, 208.

Наука

Є. Ю. Пеленський: „Русалка Дністрова“. Матеріяли до бібліографії. Книгозн. Записки 2. Відбитка з „Дзвонів“ Л. 1937. М. 16⁰, 22.

Библиография русской революции и гражданской войны (1917—1921). Рос. істор. архів у Празі. Уложив С. П. Постніков за ред. проф. д-ра Яна Славіка.

С. Магаляс: Спис сконфіскованих і заборонених українських книжок та друків у Польщі до 30. VI. 1937. 2. доповн. вид. „Просвіти“ Л. 1937, 16⁰, 76.

П. Луців: А. Харамбашіч і Т. Шевченко. Відб. з З. НТШ. Л. 1937, 8⁰, 20.

М. Мухин: Більше світла М. П. Драгоманов на тлі своєї доби. Істор. нариси. Б-ка „Сам. Думка“ стр. 98.

Д-р В. Лев: О Огоновський як мовознавець. З журн. словян. фільол. „Слово“. Л. 1937, 8⁰, 6.

В. Лев: І. Франко та польські позитивісти. (Відб. з З. НТШ.) Л. 1937, 8⁰, 8.

Г. Лазаревський: Молодість Лесі Українки. Біогр. опов. Бібл. Союзу Українок. Л. 1937. 16⁰, 91.

В. Андрієвський: М. Лисенко. Вид. „Деш. Кн.“ Л. 1937, 16⁰, 32.

C. Studziński: Powstańcy polscy z r. 1863 w red. ukraińskiej „Mety“. Lw. 1937. Oddział polsk. Tow. Hist. we Lwowie. M. 8⁰, 43.

Аркадій Животко: Українська література послєдні доби мімо СССР, Прага 1937, 8⁰, 14.

О. Мисевич: Український весільний обряд у Бойківщині. Бібл. Бойківщини ч. 6. Накл. „Наш Лемко“, 16⁰, 96.

І. Крипякевич: Князь Ярослав Осьмомисл. Вид. „Просвіти“. Л. 1937, 16⁰, 48.

О. Назарук: В княжім Крилосі. Накл. Укр. Кат Орг. Л. 1937. 16⁰, 32.

Б. Гошовський: Княжий город Пліснеськ Л. 1937, 8⁰ 16.

М. Всегоренко: Українська проблєма на провесні народів. „Деш. Кн.“ Л. 1937, 16⁰ 32.

о. Ю. Дзерович: Педагогіка. Накл. Гр.-Кат. Богосл. Акад. Л. 1937. 8⁰ 240 + VII.

С. Шах: Реформа шкільництва. Перемишль 1937, 8⁰, 24.

Ґеографія українських і сумежних земель. Зш. 1. В-во „Укр. Вид. Інст.“ Л. 1937, вел. 8⁰ 64.

Дж. Джінс (Jeans): Сучасні проблєми астрономії. Перекл. д-р Вол. Левицький. Бібл. „Дзвонів“ Л. 1937, 8⁰ 12.

Д-р Р. Цегельський: Фізикальні проблєми останньої доби. Відбитка зі Зб. Мат.-Прир.-Лік. Секції Н.Т.Ш., том XXXI. Л. 1937, 8⁰, 25.

Інж. А. Палій: До яких вислідів може довести „наукове“ орудування статистикою? Накл. автора. Л. 1937. 16⁰, 32.

Програма викладів Гр. Кат. Богосл. Акад. Л. 1937, 8⁰ 32.

Програма викладів Укр. Віль. Університету в Празі в зим. півроці 1937-38. Прага, 1937.

Ріжне

Календарець Пресвятого Ісусового Серця для почитателів Христового Серця і членів Апост. Молитви на 1938 рік. Жовква 1937. Вид. ЧСВВ 32⁰, 64. (док. буде)